

BEZUINIGEN OP CULTUUR

Utrecht, 27 augustus 2004

Bart Drenth

Martin Schulz

Marijke van Roost

kunsten
'92

BEZUINIGEN OP CULTUUR

INHOUD	Blz.
1. INLEIDING	4
1.1 OPDRACHT.....	4
1.2 AANPAK.....	4
2. HOE GROOT ZIJN DE BEZUINIGINGEN?	5
2.1 CULTUURNOTA.....	6
2.2 OVERIGE UITGAVEN CULTUURBUDGET OCW.....	6
2.3 MUZIEKCENTRUM OMROEPEN	6
2.4 FRICTIEKOSTEN	6
2.5 DIGITALISERING ERFGOED.....	6
2.6 BIBLIOTHEEKVERNIEUWING.....	6
2.7 CULTUUR EN SCHOOL	6
2.8 FISCALE STIMULERING FILM	7
2.9 REGELING PUBLIEKSFILM.....	7
2.10 INTENDANT PUBLIEKSFILM	7
2.11 CULTUREEL BELEGGEN	7
2.12 ID-BANEN	7
2.13 WW.....	8
2.14 WAZ	8
2.15 WWIK.....	8
2.16 SUBSIDIES VWS	9
2.17 HGIS	9
2.18 JONG MUZIEKTALENT.....	9
2.19 PROVINCIES	9
2.20 GEMEENTEN	10
2.21 AUTONOME PRIJSSTIJGING	11
2.22 BEZUINIGINGEN OMROEP	11
2.23 CULTUURDIENSTEN	11
3. WAAR KOMEN DE BEZUINIGINGEN TERECHT?.....	12
3.1 VOORAL GEMEENTEN BEZUINIGEN.....	13
3.2 KLEINERE CULTURELE ORGANISATIES EN ZELFSTANDIGEN	13
3.3 FILM.....	13
3.4 MUZIEK/MUZIEKTHEATER	13
3.5 BEELDENDE KUNST/VORMGEVING	13
3.6 DANS.....	14
3.7 LETTEREN	14
3.8 PODIUMKUNSTEN	14
3.9 AMATEURKUNST EN CULTUUREDUCTIE	14
3.10 BIBLIOTHEKEN	14
3.11 ERFGOED	15

4.	WELKE EFFECTEN HEBBEN DE BEZUINIGINGEN?.....	16
4.1	DE WERKGELEGENHEID IN DE CULTURELE SECTOR NEEMT AF	16
4.2	EEN DEEL VAN DE CULTURELE ORGANISATIES KOMT IN DE GEVARENZONE.....	17
4.3	DE PROFESSIONALISERING CULTUURSECTOR NEEMT AF	17
4.4	DE NEDERLANDSE PUBLIEKSFILM LOOPT STERK TERUG	17
4.5	DE ACTIEVE KUNSTBEOEFENING WORDT MINDER	17
4.6	AFZET VOOR RISICOVOLLE PODIUMPROGRAMMERING WORDT LASTIGER	17
4.7	AFZET VOOR BEELDENDEN KUNST WORDT LASTIGER.....	18
4.8	FONDSEN KOMEN ONDER DRUK	18
4.9	VERSCHUIVING IN AANDACHTSGEBIEDEN	18
4.10	MINDER UITSTRALINGSEFFECTEN OP ECONOMISCHE STRUCTUUR.....	18
4.11	MINDER UITSTRALINGSEFFECTEN OP DE MAATSCHAPPIJ.....	19
	BIJLAGEN.....	20

SAMENVATTING

HOE GROOT ZIJN DE BEZUINIGINGEN?

De bezuinigingen op cultuur zijn beduidend groter dan die op de cultuurnota alleen. Ook bezuinigingen van andere overheden zijn van betekenis voor het culturele bestel. Hierbij gaat het onder meer om het wegvallen van de stimuleringsmaatregelen voor de publieksfilm, de bezuinigingen op het muziekcentrum voor de omroepen (gedwongen fusie van orkesten) en de bezuiniging op de regeling beeldende kunst. Daarnaast zijn er maatregelen op het gebied van sociale zaken die hun sporen zullen nalaten in de culturele sector: het wegvallen van ID-banen, de verschepte eisen voor WW, de nieuwe WAZ en de nieuwe WIK. Ook heeft de sector te maken met vrij scherpe prijsstijgingen die niet altijd worden gecompenseerd.

Tegenover de bezuinigingen staan ook intensiveringen bij rijk, provincies en gemeenten. Hierbij gaat het onder meer om extra gelden voor digitalisering van erfgoed, bibliotheekvernieuwing en cultuur en school.

Het totaal van bezuinigingen is echter groter dan het totaal van intensiveringen (afgezien van investeringen). Voor het jaar 2005 staan € 83 miljoen bezuinigingen tegenover € 24 miljoen intensiveringen. Daarmee overtreffen de bezuinigingen de intensiveringen voor het jaar 2005 met € 59 miljoen.

WAAR KOMEN DE BEZUINIGINGEN TERECHT?

Bij de gemeenten zijn de bezuinigingen het grootst, zowel procentueel als absoluut. Hierbij moet echter wel worden bedacht dat bij gemeenten nog aanzienlijke investeringsprojecten lopen in culturele infrastructuur (onder meer de bouw van theaters, poppodia en andere culturele accommodaties).

Een groot deel van de bezuinigingen bij gemeenten komt terecht bij de actieve kunstbeoefening (amateurkunst, muziekscholen en centra voor creatieve vorming). Hier staan wel intensiveringen van rijk en provincie tegenover op het gebied van cultuureducatie. Een aantal maatregelen cumuleert zich bij film, waar de stimuleringsmaatregelen voor de publieksfilm dreigen weg te vallen en ook andere maatregelen de sector onder druk zetten. Voor muziek zijn naast de maatregelen in het kader van de cultuurnota en de bezuinigingen op podia in gemeenten ook de maatregelen bij het muziekcentrum voor de omroepen van belang. Beeldende kunst heeft te maken met bezuinigingen op rijksniveau (in het kader van de cultuurnota en bovendien in het kader van de regeling beeldende kunst) en daarnaast bij gemeenten door bezuinigingen op musea, kunstuitlenen, centra voor beeldende kunst en kunst in de openbare ruimte. Voor podiumkunsten geldt dat bezuinigingen op rijksniveau voor productie gepaard gaan met bezuinigingen op podia in de gemeenten. Bibliotheken worden getroffen door bezuinigingen in het kader van de cultuurnota en bezuinigingen door gemeenten, al staan daar extra middelen voor bibliotheekvernieuwing tegenover. Voor met name de kleinere productiekernen kunnen de maatregelen op het gebied van de sociale zaken gevolgen hebben (wegvallen ID-banen, verscherping referte-eis WW, WAZ en WIK).

WAT ZIJN DE EFFECTEN VAN DE BEZUINIGINGEN?

Als gevolg van de bezuinigingen zal de werkgelegenheid in de culturele sector dalen. Een ruwe schatting is een verlies van ruim 1700 voltijdsbanen. Daar komt het geraamde verlies van meer dan 600 ID-banen bij. Aan de andere kant van de balans staat een groei van naar schatting bijna 500 voltijdsbanen als gevolg van intensiveringen. Netto verdwijnen er bijna 1900 banen.

Een deel van de culturele organisaties zal in de gevarezone komen. Dit gaat overigens niet alleen om organisaties die een negatief advies of een negatieve beschikking hebben gekregen op hun subsidieaanvraag. Door de cumulatie van een aantal maatregelen komen ook andere organisaties in moeilijkheden. De druk op de fondsen zal daarom toenemen. Zij komen voor een fundamentele keuze: daar waar de nood hoog is bijspringen, of op basis van eigen kwaliteitsbeleid consequent en structureel bepaalde initiatieven ondersteunen. De afzet voor gesubsidieerde kunst zal lastiger worden, zowel voor de beeldende kunst als voor de podiumkunsten. Met name risicovolle producties zullen hier mee te maken krijgen. Het aantal Nederlandse publieksfilms zal sterk dalen, en daarmee loopt ook de opgebouwde infrastructuur in de filmsector terug. Dit heeft niet alleen gevolgen voor de audiovisuele sector, maar is ook van belang voor de opbouw van een 'creatieve industrie' in het algemeen in Nederland.

Van belang is ook dat bepaalde onderwerpen meer aandacht en geld krijgen. Hierdoor zijn vernieuwingen mogelijk op het gebied van erfgoed, bibliotheken en cultuureducatie.

Diverse studies wijzen op de betekenis van cultuur voor de (structuur van) de economie en de maatschappij als geheel. Bezuinigingen kunnen zich onder meer weerspiegelen in de creativiteit van de economie. Ook zijn gevolgen mogelijk voor bijvoorbeeld de leefbaarheid van buurten en plaatsen en de betekenis van cultuur als middel om op de maatschappij te reflecteren. Over de aard van deze verbanden is nog veel onbekend, evenals over welke impulsen uit de cultuursector het grootste (positieve) effect hebben op economie en maatschappij. Dergelijke onderwerpen bieden interessante aanknopingspunten voor verdere reflectie en debat.

1. INLEIDING

1.1 OPDRACHT

Kunsten '92 en Kunst van Vooruitzien hebben Berenschot gevraagd antwoord te geven op de volgende drie onderzoeksvragen:

1. Hoe groot zijn de bezuinigingen?
2. Waar komen de bezuinigingen terecht?
3. Wat zijn de effecten van de bezuinigingen?

De aard van het onderzoek van Berenschot is het objectief in kaart brengen van de relevante feiten en wat er uit studies bekend is over de effecten van (bezuinigingen op) cultuur. Hiermee moet het onderzoek een feitelijke basis bieden voor het debat dat Kunsten '92 en Kunst van Vooruitzien organiseren op 29 augustus over het cultuurbeleid in Nederland.

1.2 AANPAK

Het onderzoek van Berenschot is een quick scan en kent een zeer korte doorlooptijd (start in juli en afronding in augustus 2004). Bij 25 gemeenten en bij 7 provincies heeft Berenschot een telefonische enquête uitgevoerd naar de eventueel voorgenomen bezuinigingen en intensiveringen op de cultuurbegroting. Tevens is telefonisch navraag gedaan bij de sociale diensten en/of afdelingen sociale zaken van 22 gemeenten over het aantal huidige ID-banen en de verwachtingen voor de toekomst hierover.

Daarnaast voerden adviseurs van Berenschot gesprekken in het veld en bij overheden. Complementair aan de onderzoeksactiviteiten van Berenschot hebben andere personen hun inbreng aan dit onderzoek geleverd. Zij voerden aanvullende gesprekken, deden aanvullend (literatuur)onderzoek en brachten hun kennis in. Mede dankzij hun hulp was het mogelijk om in korte tijd een betrekkelijk compleet overzicht te verkrijgen. Voor hun bijdrage danken wij Maarten van Boven (Paradiso), Michel Simon, Richard Gerards, Kai van Hasselt en Laurien Wiegerinck (Brabers, Douma, van Nispen, Leenen, namens BKNL).

2. HOE GROOT ZIJN DE BEZUINIGINGEN?

Naast de bezuinigingen die zijn voorzien in de cultuurnota zijn andere bezuinigingen van belang. Denk bijvoorbeeld aan bezuinigingen van provincies en gemeenten, andere departementen, en het (mogelijk) vervallen van fiscale regelingen zoals de film-CV-regeling. Ook zijn er diverse maatregelen op het gebied van de sociale zekerheid zoals het schrappen van ID-banen en de mogelijk ophanden zijnde verscherping van de referte-eis voor WW. Daarnaast zijn er andere maatregelen van belang: arbo, flexwet, aangescherpte regels voor geluid, controle op drugsgebruik, brandweer, et cetera.

Bij het vergelijken van bezuinigingsbedragen en het maken van een totaaloverzicht is het uiteraard van groot belang steeds dezelfde definitie te gebruiken. In deze notitie gaan we in de overzichten uit van bezuinigingen per jaar, waarbij de bezuinigingen zijn gerelateerd aan de uitgaven in het jaar 2004. Naast de voorziene bezuinigingen, hebben we in het overzicht ook de voorziene intensiveringen opgenomen.

Bezuinigingen en intensiveringen in 2005 (in mln. €)

Onderwerp	Bezuiniging	Intensivering
Cultuurnota	14,1	
Overige uitgaven cultuurbudget OCW	4,7	
Muziekcentrum Omroepen	6,5	
Frictiekosten	PM	PM
Digitalisering erfgoed		1,0
Bibliotheekvernieuwing		3,0
Cultuur en School		6,0
Fiscale stimulering film (WA en FIA)	5,0	
Regeling publieksfilm	3,5	
Intendant publieksfilm	1,0	
Cultureel beleggen		1,5
ID-banen	5,0	
WW	4,0	
WAZ	PM	PM
WWIK	PM	PM
Subsidies VWS	0,3	
HGIS middelen	1,1	
Jong Muziektalent	PM	PM
Provincies	3,1	5,4
Gemeenten	35,1	7,5
Autonome prijsstijging / prijscompensatie	PM	
Omroepbezuinigingen	PM	
Cultuurdiensten (ROB, RDMZ, ICN, NA)	PM	
Totaal	€ 83,4	€ 24,4

2.1 CULTUURNOTA

Het financieel kader dat OCW heeft opgenomen in een brief van 11 maart 2004 gaat ervan uit dat in het kader van de cultuurnota € 14,1 miljoen wordt bespaard. De bezuinigingen in het financieel kader zijn als volgt verdeeld: fondsen €1,6 miljoen, de cultuurproducerende instellingen: € 6,8 miljoen en ondersteunende instellingen € 5,7 miljoen.

2.2 OVERIGE UITGAVEN CULTUURBUDGET OCW

Op overige uitgaven cultuurbudget OCW is een besparing voorzien van € 4,7 miljoen. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om besparingen op het onderzoeksprogramma en diverse andere uitgaven. Ook een besparing van € 1,8 miljoen op de regeling beeldende kunst is in dit bedrag begrepen.

2.3 MUZIEKCENTRUM OMROEPEN

Een van de gevolgen van de bezuinigingen op de omroepen is de bezuiniging op het muziekcentrum voor de omroepen (MCO). Bij een fusie van het Radio Symfonie Orkest (RSO) en het Radio Kamerorkest verdwijnen ongeveer 40 muzikantenbanen. Omdat dat niet genoeg is om de gestelde 6,5 miljoen euro te halen ontkomen ook andere ensembles van het MCO niet aan bezuinigingen.

2.4 FRICTIEKOSTEN

Het verleggen van subsidiestromen in het kader van de cultuurnota brengt frictiekosten met zich mee. Over de hoogte van deze kosten voor deze periode kan het ministerie van OCW nog geen uitspraken doen evenmin als over de vergoeding hiervan.

2.5 DIGITALISERING ERFGOED

Voor digitalisering erfgoed zijn extra middelen beschikbaar. Deze lopen in de periode tot 2007 op tot € 9 miljoen en zijn daarna structureel beschikbaar. De extra middelen lopen als volgt op: € 1 miljoen in 2004, € 2 miljoen in 2005, €4 miljoen in 2006 en € 9 miljoen in 2007.

2.6 BIBLIOTHEEKVERNIEUWING

Staatssecretaris Medy van der Laan van Cultuur en Media heeft een convenant afgesloten met IPO en VNG over de extra financiële impuls die het kabinet aan de bibliotheekvernieuwing geeft (oplopend tot 20 miljoen structureel in 2007). De extra gelden voor 2004 worden o.a. gebruikt om de ondersteuning van bibliotheken aan het onderwijs te versterken. De extra middelen lopen als volgt op: € 2 miljoen in 2004, € 5 miljoen in 2005, € 8 miljoen in 2006 en € 20 miljoen in 2007.

2.7 CULTUUR EN SCHOOL

In het kader van de enveloppe Cultuur en School is voorzien in een intensivering voor de komende jaren. De extra middelen lopen als volgt op: € 4 miljoen in 2004, € 10 miljoen in 2005, € 13 miljoen in 2006 en € 22 miljoen in 2007.

2.8 FISCALE STIMULERING FILM

De fiscale maatregelen ter stimulering van de film (de WA en de FIA, tezamen ook wel bekend als de CV-regeling) is tot 1 januari 2005 verlengd. Hoewel de Tweede Kamer heeft aangedrongen op een vervolg van de stimuleringsmaatregelen, heeft het kabinet aangegeven de maatregelen te willen beëindigen.

Volgens een overzicht van het ministerie van Financiën (opgenomen in het Rapport van Berenschot over de filmstimuleringsmaatregelen van 4 september 2003) bedroeg de totale belastingderving over de periode 1999-2003 € 170,7 miljoen. De belastingderving in 2003 (tot augustus) bedroeg volgens dit overzicht € 6,1 miljoen¹. Voor 2004 is de gederfde belasting nog niet helder. Te verwachten valt dat deze lager uit zal vallen dan voor het jaar 2003. We gaan in deze schatting uit van een bedrag van € 5 miljoen.

2.9 REGELING PUBLIEKSFILM

In 2002 en 2003 was er voor de regeling publieksfilm gemiddeld € 6,8 miljoen per jaar beschikbaar. In 2004 heeft de staatssecretaris van Cultuur € 3,5 miljoen eenmalig uit de begroting OCW beschikbaar gesteld. Omdat de regeling publieksfilm samenhangt met de fiscale stimuleringsmaatregelen is het voortbestaan van deze regeling ook zeer onzeker.

2.10 INTENDANT PUBLIEKSFILM

Een deel van het pakket ter stimulering van de film is de intendant. Hiermee is in 2004 een bedrag gemoeid van € 1 miljoen. Dit zal vanaf 2005 komen te vervallen.

2.11 CULTUREEL BELEGGEN

De regeling cultureel beleggen biedt een fiscaal voordelige faciliteit via het Cultureel Fonds, waarbij een Box 3 vrijstelling wordt verkregen. Het voordeel bedraagt ongeveer 2,5%. De raming hangt af van hoe het instrument in de praktijk vorm krijgt (onder meer de wijze waarop banken aanbieden). De raming voor het eerste jaar bedraagt € 1-2 miljoen. De hoop/verwachting is dat dit bedrag gaat groeien. De regeling is immers bestemd voor lange termijn investeringen. Inmiddels is in Brussel een aanvraag neergelegd om de termijn van de regeling langer dan (de reeds goedgekeurde) 5 jaar te maken.

2.12 ID-BANEN

De regeling voor in- en doorstroombanen (vroeger beter bekend als Melkertbanen) is in het verleden in veel gemeenten ingezet om werkzoekenden die geen reguliere baan konden krijgen toch in het arbeidsproces te betrekken. Met de komst van de nieuwe Wet Werk en Bijstand zijn de ID-banen afgeschaft, waarbij een overgangsregeling geldt tot 1 januari 2007. Gemeenten kunnen ervoor kiezen de ID-banen te laten voortbestaan, maar moeten daarvoor dan wel zelf de kosten dragen. In de afgelopen jaren is reeds een deel van de ID-banen verdwenen, deels omdat vacatures niet zijn vervuld en deels omdat ze zijn omgezet

¹ Het ministerie van Financiën heeft in een latere schatting het lagere totaalbedrag gegeven van €150 miljoen voor de totale belastingderving in de periode 1999-2003, maar dit niet gespecificeerd per jaar (zie Kamerstuk 25 434, nr. 19).

in regulier banen. De staatssecretaris van OCW stelde bovenop de bijdrage van SZW € 9.000 beschikbaar als er een ID-baan in de cultuursector zou worden omgezet in een reguliere baan. De € 3,5 miljoen die hiervoor beschikbaar is gesteld, is inmiddels vrijwel helemaal uitgeput. Met deze middelen zijn in de afgelopen jaren binnen de cultuursector circa 380 ID-banen omgezet in reguliere banen.

Uit de telefonische enquête die we hebben gehouden bij 28 van de 30 grootste gemeenten, blijkt dat deze gemeenten op dit moment zo'n 30.000 ID-banen kennen, waarvan 1700 in de culturele sector. Voor alle gemeenten tezamen schatten we dat aantal ongeveer op 2000.

Uit onze telefonische enquête blijkt voorts dat gemeenten van plan zijn ongeveer 37% van de ID-banen in de cultuursector te laten vervallen in de periode tot 2007. Daarnaast nemen sommige gemeenten zich voor de eigen bijdrage van de instellingen te verhogen.

Uitgaande van een economische waarde van € 17.500 van een ID-baan voor een culturele instelling, bedraagt de totale bezuiniging in 2007 ten opzichte van de huidige situatie ongeveer € 12 miljoen voor de 28 gemeenten die in de enquête zijn opgenomen. Dit is het leeuwendeel van de weggevallen uitgaven aan ID-banen voor alle gemeenten. We schatten dat de bezuiniging op ID-banen voor alle gemeenten tezamen in de orde van grootte van € 14 miljoen zal liggen. Uitgaande van een lineair verloop is een derde van dit bedrag te verwachten in 2005. Daarmee komt de ruwe schatting van de bezuiniging voor het vervallen van de ID-banen in de cultuursector in 2005 uit op € 5 miljoen.

2.13 WW

Momenteel is een regeling in de maak die ervan uitgaat dat de referte-eis wordt versoepeld en de uitzonderingspositie voor kunstenaars komt te vervallen. Om in aanmerking te komen voor WW dienen zij 39 uit 52 weken te hebben gewerkt, in plaats van de eis die nu geldt: 16 uit 39 weken. Veel kunstenaars en artiesten zouden dan niet meer in aanmerking komen voor een uitkering. We gaan ervan uit dat het bedrag dat hiermee gemoeid is ongeveer € 4 miljoen bedraagt, al hebben we bij het opstellen van dit rapport geen bevestiging van dat bedrag.

2.14 WAZ

De nieuwe regeling voor zelfstandigen kent op zich geen sterk hogere premies dan de oude WAZ. Wel is de acceptatieplicht gestegen, waardoor het moeilijker is om in aanmerking te komen voor de private verzekering, dan wel waardoor een hogere premie betaald moet worden. Belangrijke verslechtering is de verlenging van de overbruggingsperiode naar twee jaar. Dit is een algemene wijziging voor zelfstandigen (volgt de gewone werknemers, waar de werkgever twee in plaats van één jaar moet doorbetalen), maar gelet op het vaak lage inkomen van de kunstenaar is het moeilijker een buffer op te bouwen om deze twee jaar te overbruggen. Het is voor ons bij het opstellen van het rapport niet mogelijk een onderbouwde schatting te geven van het financiële effect dat de WAZ zal hebben.

2.15 WWIK

De WWIK brengt zelf geen directe bezuiniging voor de kunstenaar met zich mee. Wel is er een relatief kleiner budget voor het flankerend beleid dat met meer kunstenaars gedeeld moet worden, waardoor het budget per kunstenaar afneemt.

2.16 SUBSIDIES VWS

VWS heeft ook kortingen op subsidies doorgevoerd die gevolgen hebben voor de cultuursector. Hierbij gaat het onder meer op kortingen voor de Balie, de Rode Hoed en de Anne Frank Stichting. In totaal schatten we de gevolgen hiervan voor 2005 ten opzichte van het voorgaande jaar op € 0,3 miljoen.

2.17 HGIS

In *Meer dan de Som* geeft de staatssecretaris van Cultuur aan de HGIS-gelden te willen behouden, inclusief de rol die fondsen en sectorinstituten in dit verband spelen bij de distributie. Hierbij wordt vastgehouden aan het projectmatige karakter van de HGIS-cultuurmiddelen en hun besteding via een aparte procedure, om zo te voorkomen dat ze worden besteed aan pseudo-structurele activiteiten.

Op de HGIS-gelden wordt echter bezuinigd. In de periode van 2003 tot 2007 gaat het in totaal om 15% van het budget. Dit komt tot uitdrukking in het accepteren van minder projecten en het vergoeden van een kleiner deel van de totale kosten. Ook worden sectorinstituten en fondsen gekort. De vermindering van de HGIS-gelden voor 2005 ten opzichte van 2004 bedraagt € 1,1 miljoen.

Daarnaast is er sprake van zogenaamde Matra-gelden. Die worden onder meer ingezet voor internationale deskundigheidsbevordering op museaal gebied.

2.18 JONG MUZIEKTALENT

De voorziening voor jong muzikaal talent die drukte op de begroting van Onderwijs (€ 0,5 miljoen), is in 2004 van de begroting van Onderwijs afgehaald. Een aanvraag voor de komende cultuurnota-periode is door de Raad voor Cultuur negatief beoordeeld. Omdat het hier niet gaat om een bezuiniging in 2005 ten opzichte van 2004 is in het overzicht van de bezuinigingen geen bedrag opgenomen.

2.19 PROVINCIES

Op basis van een telefonische rondvraag bij 7 provincies komen we tot een schatting van de verwachte bezuinigingen en intensiveringen. Wanneer deze gegevens worden geëxtrapoleerd voor heel Nederland, bedragen de verwachte bezuinigingen € 3,1 miljoen. Daar staat ongeveer € 5,4 miljoen intensiveringen tegenover. Provincies verwachten dus meer geld uit te geven aan cultuur.

Intensiveringen zijn er met name in bibliotheekvernieuwing en monumenten/erfgoed en in mindere mate in amateurkunst, beeldende kunst en cultuureducatie. De posten waarop wordt bezuinigd zijn veel diverser dan intensiveringen. Bijna alle sectoren zijn hierin te vinden.

Overigens moet natuurlijk nog worden afgewacht hoe in de komende miljoenennota het gemeente- en provinciefonds zullen worden bedeed.

2.20 GEMEENTEN

In een telefonische enquête hebben we bij gemeenten geïnformeerd naar hun voornemens tot bezuiniging of intensivering. Hierbij hebben we op basis van het inwonertal de volgende vier categorieën van gemeenten onderscheiden: gemeenten met meer dan 250.000 inwoners, tussen de 125.000 en 250.000 inwoners, 80.000 tot 125.000 inwoners en 50.000 tot 80.000 inwoners. Van 25 gemeenten, uit de vier onderscheiden categorieën hebben we deze informatie ontvangen². De gegevens uit de steekproef hebben we geëxtrapoleerd voor de totale omvang van de gemeenten in die categorie. Uit dit onderzoek blijkt dat bij gemeenten relatief de grootste bezuinigingen vallen: € 35,1 miljoen, waar € 7,5 miljoen aan intensiveringen tegenover staan.

Niet in het onderzoek opgenomen zijn de gemeenten kleiner dan 50.000 inwoners en stadsdelen/deelgemeenten. Evenmin zijn opgenomen de investeringsuitgaven die gemeenten doen in culturele infrastructuur. In de afgelopen jaren hebben gemeenten aanzienlijke investeringen gedaan in deze infrastructuur. De VSCD heeft geïnventariseerd dat er in 2003 projecten in ontwikkeling waren waarvan de totale budgetten bij elkaar opgeteld enkele honderden miljoenen euro's beslaan. Een deel van deze projecten loopt in ieder geval door in 2005 en wellicht ook daarna. We hebben geen overzicht van nieuwe investeringsprojecten.

Procentuele bezuinigingen en intensiveringen bij 25 gemeenten

Sector	Bezuiniging	Intensivering
Poppodia	0 %	0 %
Schouwburg / muziekcentrum (grote zaal)	2 %	1 %
Schouwburg / muziekcentrum (vlakke vloer)	4 %	2 %
Lokale omroep	2 %	1 %
Bibliotheek	3 %	0 %
Archief	0 %	0 %
Erfgoed / monumentenzorg / heemkunde	6 %	0 %
Evenementen	3 %	3 %
Beeldende kunst / kunstuitleen / centrum beeldende kunst	5 %	1 %
Kunst openbare ruimte	8 %	0 %
Muziekschool / centrum kunstzinnige vorming	8 %	2 %
Ambtelijke organisatie	1 %	0 %
Filmhuis	2 %	1 %
Amateurkunst	18 %	7 %
Musea / expositieruimte	4 %	1 %
Overige	1 %	0 %

² Van sommige gemeenten gaat het om voorlopige gegevens (bijvoorbeeld advies van een cultuurraad of een advies van de ambtelijke organisatie) omdat ze nog geen onderwerp van besluit zijn geweest in College en Raad.

2.21 AUTONOME PRIJSSTIJGING

In het rapport 'Het bost aan' uit 2003 sommen de auteurs de belangrijkste factoren op die leiden tot een autonome kostenstijging bij culturele instellingen in de afgelopen jaren, terwijl daar niet of onvoldoende compensatie van de inkomsten tegenover staat. Het betreft onder meer stijgende pensioenkosten, arbowetgeving, en regelgeving voor tabak, alcohol en brandveiligheid. In het rapport worden de kostenstijgingen (exclusief het omzetten van ID-banen) voor de rijksgesubsidieerde instellingen in 2004 geschat op € 48 miljoen en voor 2005 op € 38,6 miljoen. Dit bedrag heeft echter betrekking op een vergelijking met eerdere jaren (en niet het jaar 2004 dat de basis vormt voor de vergelijking in het overzicht in deze notitie).

Op dit moment is voor de meeste subsidiënten (waaronder het Rijk) nog niet bekend of er in 2005 compensatie wordt geboden voor de gestegen prijzen, en zo ja hoe groot die zal zijn.

2.22 BEZUINIGINGEN OMROEP

Op de totale mediabegroting wordt € 80 miljoen bezuinigd. Hiervan wordt € 16 miljoen bezuinigd op de voorzieningen die ten dienste staan van de publieke omroep, maar geen onderdeel uitmaken van het budget publieke omroep. Hieronder vallen de reeds genoemde bezuiniging van € 6,5 miljoen op het muziekcentrum van de omroep en een bezuiniging van € 5,5 op de wereldomroep.

Daarnaast hebben de bezuinigingen andere effecten. Onafhankelijke producenten hebben aangegeven dat een deel van deze bezuinigingen op hen wordt afgewenteld in de vorm van omzetverlies (prijstdruk en kwalitatief en kwantitatief minder grote afname van diensten en producten). Hierover heeft de Federatie Filmbelangen een zwartboek opgesteld. Kamervragen die naar aanleiding van deze signalen zijn gesteld hebben geleid tot een quick scan. De resultaten van deze quick scan zijn bij het opstellen van dit onderzoek nog niet bekend.

2.23 CULTUURDIENSTEN

OCW kent een aantal diensten die deel uitmaken van het departement: de Rijksdienst voor Monumentenzorg (RDMZ), de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), het Instituut Collectie Nederland (ICN) en het Nationaal Archief (NA). Bezuinigingen of intensiveringen op deze diensten zijn hier buiten beschouwing gelaten.

3. WAAR KOMEN DE BEZUINIGINGEN TERECHT?

Hierna gaan we in op de vraag waar de bezuinigingen zich concentreren. We richten ons daarbij in het bijzonder op gevallen waar bezuinigingen van het rijk en van gemeenten samenvallen.

In de volgende tabel is per sector het percentage bezuinigingen uit het advies van de Raad voor Cultuur voor de cultuurnota en het percentage bezuinigingen bij de gemeenten op de betreffende sector³ weergegeven.

Procentuele bezuinigingen op grond van cultuurnota en bij gemeenten

Sector	advies Raad voor Cultuur (cultuurnota)	gemeenten
Amateurkunst en cultuureducatie	5,2 %	9,3 %
Archieven	0,9 %	
Erfgoed	PM	5,8 %
Bibliotheken	4,4 %	2,5 %
Beeldende Kunst en Vormgeving	2,0 %	5,1 %
Dans	5,9 %	PM
Film	0,5 %	1,9 %
Musea	4,5 %	3,8 %
Podiumkunsten / theater	3,5 %	2,4 %
Muziek/Muziektheater	3,1 %	PM
Letteren	3,7 %	PM
Thema's en bovensectoraal	11,7 %	2,1 %

Niet opgenomen in dit overzicht zijn enkele bijzonderheden, waarvan de belangrijkste zijn:

- Intensiveringen, waaronder de enveloppegelden bij het rijk (voor digitalisering erfgoed, bibliotheekvernieuwing en cultuur en school) en intensiveringen bij gemeenten
- Investerings, onder meer investeringen van gemeenten in culturele infrastructuur
- Bezuinigingen op Regeling Beeldende Kunst (€ 1,8 miljoen, niet opgenomen in cultuurnota maar verwerkt in bezuinigingen op overige uitgaven OCW)
- Bezuinigingen op MCO (€ 6,5 miljoen, opgenomen in mediabegroting)
- Bezuinigingen op de filmstimuleringsregelingen (€ 9,5 miljoen, opgenomen buiten cultuurnota)

³ Deze gegevens zijn afkomstig uit een opgave van de Raad voor Cultuur. De cijfers wijken af ten opzichte van een eerdere versie van de nu voorliggende notitie. Verschillen worden onder meer veroorzaakt door een andere toedeling van instellingen aan sectoren.

- Bezuinigingen op sociale voorzieningen (ID-banen, WIK, WAZ en WWIK)
- Prijsdruk van omroepen op onafhankelijke producenten

Hierna geven we aan waar diverse bezuinigingen zich concentreren.

3.1 VOORAL GEMEENTEN BEZUINIGEN

De grootste bezuinigingen vallen bij de gemeenten. Hier is ook nauwelijks sprake van compensatie door intensiveringen. Wel is er bij gemeenten (nog steeds) sprake van groot-scheepse investeringen in culturele infrastructuur (podia, cultuurcentra, et cetera).

Bij het rijk is er sprake van verschuivingen; tegenover de bezuinigingen staan op andere plaatsen intensiveringen. Bij provincies overtreffen de intensiveringen de bezuinigingen.

3.2 KLEINERE CULTURELE ORGANISATIES EN ZELFSTANDIGEN

Voor met name de kleinere culturele organisaties kunnen de maatregelen op het gebied van de sociale zaken gevolgen hebben (wegvallen ID-banen, verscherping referte-eis WW, WAZ en WIK). Bij veel kleinere productiekernen worden cruciale functies vervuld via ID-banen.

In de filmsector is sprake van onafhankelijke producenten en freelancers die werken op basis van kortlopende contracten. Hier zullen de gevolgen van de verscherpte referte-eis WW duidelijk merkbaar zijn.

Zelfstandige kunstenaars hebben met name te maken met de WIK.

3.3 FILM

Hoewel in het advies van de Raad voor Cultuur relatief weinig wordt bezuinigd op film, staan er buiten de cultuurnota belangrijke bezuinigingen op stapel. Het dreigende wegvallen van de fiscale stimuleringsmaatregelen en de regeling voor de publieksfilm veroorzaakt een mogelijke verlaging van € 9,5 miljoen steun aan de film. Daarmee is er sprake van een cumulatie van bezuinigingen in de filmsector. Hier moet wel aangetekend worden dat deze sector juist in de afgelopen periode sterk is gegroeid.

3.4 MUZIEK/MUZIEKTHEATER

Voor muziek en muziektheater zijn naast de maatregelen in het kader van de cultuurnota en de bezuinigingen op podia in gemeenten ook de maatregelen bij het muziekcentrum voor de omroepen van belang. Met deze laatste bezuiniging is € 6,5 miljoen gemoeid.

3.5 BEELDDE KUNST/VORMGEVING

Ongeveer 22% van de bezuinigingen van gemeenten komt neer op beeldende kunst. Veel gemeenten verlagen de subsidie voor de plaatselijke kunstuitlen, of laten die geheel vervallen. Dit geldt ook voor centra voor beeldende kunst en bijvoorbeeld voor de ondersteuning van het atelierbeleid en kunst in de openbare ruimte. Voorts hebben musea te maken met bezuinigingen bij gemeenten.

Ook het advies van de Raad voor Cultuur voor de komende periode voorziet in een korting op het budget voor beeldende kunst. In de sector beeldende kunst en vormgeving is de bezuiniging 2,0%. Deze bezuiniging valt grotendeels bij beeldende kunst, omdat bij nieuwe media en vormgeving minder is bezuinigd (en hier en daar zelfs is geïntensiveerd). Daarnaast wordt op landelijk niveau € 1,8 miljoen gekort op de regeling beeldende kunst.

3.6 DANS

Op dans wordt in het advies voor de cultuurnota 5,9% bezuinigd. Binnen gemeenten is dans niet als aparte categorie onderscheiden.

3.7 LETTEREN

Op letteren wordt in het advies van de Raad voor Cultuur 3,7% bezuinigd. Deze categorie is bij gemeenten niet onderscheiden.

3.8 PODIUMKUNSTEN

Gemeenten bezuinigen op podia (met name op vlakke vloer theaters en schouwburgen, in minder mate op poppodia). Daarnaast kent het advies van de Raad voor Cultuur bezuinigingen op producerende gezelschappen.

3.9 AMATEURKUNST EN CULTUUREDUCATIE

Een groot deel van de bezuinigingen bij gemeenten komt terecht bij de kunstzinnige vorming; onder meer bij muziekscholen en centra voor creatieve vorming. De afgelopen jaren lieten al zien dat er al minder middelen beschikbaar kwamen voor cursussen voor volwassenen. Nu maken veel gemeenten de slag dat zij geen of veel minder subsidie beschikbaar stellen voor cursussen die kinderen buiten het reguliere onderwijs kunnen volgen. Opvallend groot zijn de gemeentelijke bezuinigingen op amateurkunst. Bezuinigingen op kunsteducatie en amateurkunst tezamen vormen ongeveer 30% van de totale gemeentelijke bezuinigingen op cultuur.

Opmerkelijk is overigens dat de rijksoverheid juist veel extra geld investeert in Cultuur en School. Deze intensivering overtreffen de bezuinigingen van gemeenten. Dit resulteert in een verschuiving van actieve kunstbeoefening naar (andere vormen van) cultuureducatie.

3.10 BIBLIOTHEKEN

Gemeenten bezuinigen 2,5% op bibliotheken. Dit komt onder meer tot uitdrukking in het sluiten van filialen. Bibliotheken vormen een relatief groot deel van de totale (cultuur)begroting en beslaan daarmee een groot deel van de totale gemeentelijke bezuinigingen op cultuur: 22%.

Ook in het advies van de Raad voor Cultuur wordt op bibliotheken bezuinigd. Hier tegenover staat een intensivering van het rijk in de vorm van enveloppegeld voor bibliotheekvernieuwing.

3.11 ERFGOED

Bij gemeenten wordt in totaal 5,8% bezuinigd op erfgoed. In de cultuurnota zijn de bezuinigingen op erfgoed geringer; de bezuinigingen op archieven bedraagt bijvoorbeeld 0,9%. Daarnaast zijn er voor digitalisering erfgoed en e-cultuur intensiveringen beschikbaar.

4. WELKE EFFECTEN HEBBEN DE BEZUINIGINGEN?

4.1 DE WERKGELEGENHEID IN DE CULTURELE SECTOR NEEMT AF

De bezuinigingen op cultuur zullen een duidelijk effect hebben op de werkgelegenheid. De precieze (directe) effecten laten zich moeilijk berekenen, maar het is wel mogelijk een ruwe schatting te maken.

Hierbij zijn de volgende zaken van belang:

- Relevante omvang van de bezuinigingen
- Het percentage loonkosten binnen de omzet
- De gemiddelde loonkosten per formatieeenheid in de culturele sector
- De manier waarop totaal budget en werkgelegenheid samenhangen (rechtevenredig of niet)

We gaan er in deze redenering vanuit dat totaal budget en werkgelegenheid rechtevenredig samenhangen. Uitgaande van een percentage loonkosten van 70%⁴ en gemiddelde loonkosten in de culturele sector van € 30.000, bedraagt het directe verlies aan voltijdsbanen ruim 1700. Dit komt bovenop het verlies van ruim 600 ID-banen in de cultuursector. Tegenover dit banenverlies staat dan een winst van bijna 500 voltijdsbanen als gevolg van de voorziene intensiveringen. Het totale netto verlies van voltijdsbanen komt daarmee op bijna 1900. Gezien het grote aantal deeltijdsbanen in de cultuursector is het aantal betrokken banen groter.

Verlies van werkgelegenheid leidt tot een uitstroom van mensen uit de sector. In alle sectoren binnen het cultuurbestel is deze uitstroom te verwachten. Deze uitstroom wordt versterkt door de voorgenomen verscherping van de referentie-eis.

Overigens is het van belang op te merken dat bezuinigingen op andere arbeidsintensieve en subsidieintensieve sectoren een soortgelijk effect zouden sorteren.

Tweede orde effecten

Naast directe gevolgen voor werkgelegenheid, wordt in sommige studies gewezen op wat wel eens wordt aangeduid als 'tweede orde effecten'. Hieronder worden doorgaans bestedingsimpulsen verstaan die uitgaan van de cultuursector op andere sectoren (denk bijvoorbeeld aan de uitgaven die een theaterbezoeker doet voor en na de voorstelling). De meeste studies waarin tweede orde effecten worden beschreven hebben overigens betrekking op steden, niet op Nederland als geheel. De tweede orde effecten kunnen niet op nationale schaal worden geëxtrapoleerd⁵. Ook bestaat op de veelal optimistische schattingen van deze

⁴ De schatting is mede gebaseerd op het aandeel loongevoelige kosten uit het rapport 'Het bost aan'.

⁵ Zo worden tweede orde effecten van culturele voorzieningen vaak berekend aan de hand van de geraamde uitgaven van mensen van buiten de stad. Bestedingen van mensen uit de eigen stad worden dan niet meegeteld in de veronderstelling dat deze hun geld anders ook in de eigen stad zouden hebben besteed. Wanneer deze redenering wordt doorgetrokken voor het land als geheel, zouden alleen de extra bestedingen van buitenlandse bezoekers mogen worden geteld.

tweede orde effecten terechte kritiek. Net als bij de directe werkgelegenheidseffecten dient bedacht te worden dat een verplaatsing van de bestedingsimpuls naar een andere sector daar óók een effect zou hebben.

4.2 EEN DEEL VAN DE CULTURELE ORGANISATIES KOMT IN DE GEVARENZONE

Een logisch gevolg van de bezuinigingen is dat een deel van de culturele organisaties in de gevarenzone komt. Dat is uiteraard het geval voor organisaties die een negatief advies of een negatieve beschikking hebben gekregen op hun subsidieaanvraag. Maar ook voor organisaties die wél een positief advies of een positieve beschikking hebben gekregen is het voortbestaan niet zonder meer gewaarborgd. Dit is nieuw ten opzichte van de vorige cultuurnotaperiode (zie ook bijlage 6).

De problemen worden veroorzaakt door de cumulatie van een aantal maatregelen. Vooral organisaties die sterk afhankelijk zijn van een aantal maatregelen op het gebied van sociale zaken (ID-banen, WW, WAZ en WIK) en aanvullende geldstromen (zoals fondsen en andere incidentele geldstromen, opdrachten) kunnen hierdoor in de problemen komen. Mutatis mutandis geldt hetzelfde voor onafhankelijke producenten en zelfstandige kunstenaars.

4.3 DE PROFESSIONALISERING CULTUURSECTOR NEEMT AF

In de afgelopen jaren is beleid gevoerd op het professionaliseren van de cultuursector. Dit heeft onder meer geresulteerd in een betere bedrijfsvoering en een helderder overzicht van kosten en baten. De bezuinigingen dreigen (een deel van) deze professionalisering terug te draaien. Instellingen zullen om het hoofd boven water te houden zoeken naar creatieve oplossingen. Dit zal deels gebeuren door medewerkers minder of niet meer te gaan betalen.

4.4 DE NEDERLANDSE PUBLIEKSFILM LOOPT STERK TERUG

Mede als gevolg van de filmstimuleringsmaatregelen kende de Nederlandse film in de afgelopen jaren een bloei; er werden weer meer films gemaakt en het aandeel van Nederlandse films in bioscopen steeg sterk. Met het wegvallen van de filmstimuleringsmaatregelen zou ook een belangrijk deel van deze effecten komen te vervallen. Een belangrijk deel van de Nederlandse films is niet kostendekkend te produceren.

Met het wegvallen van een groot deel van de Nederlandse publieksfilm valt ook een belangrijk deel van de filminfrastructuur weg. Dit heeft niet alleen gevolgen voor de audiovisuele sector, maar is ook niet onbelangrijk in relatie tot de opbouw van de 'creatieve industrie' van Nederland in het algemeen.

4.5 DE ACTIEVE KUNSTBEOEFENING WORDT MINDER

Met bezuinigingen op amateurkunst en cultuureducatie is er minder ruimte voor actieve kunstbeoefening. Hier staat weliswaar een intensivering tegenover van cultuur en school, maar dit betekent een verschuiving weg van de actieve kunstbeoefening.

4.6 AFZET VOOR RISICOVOLLE PODIUMPROGRAMMERING WORDT LASTIGER

De bezuinigingen op vlakke vloer theaters, poppodia en schouwburgen zullen ook hun weerslag hebben op de programmering. Het snijden in de programmering is een voor de

hand liggende optie voor podia om te bezuinigen. Immers: kostprijsverlagingen zijn in deze sector lastig te realiseren. Het verhogen van de sponsorinkomsten is gezien de economische laagconjunctuur eveneens lastig (zie ook bijlage 5). Ook de mogelijkheden tot prijsverhogingen of het verhogen van andere eigen inkomsten zijn beperkt. De optie die daarmee prominent in zicht komt is het snijden in de programmering. Daarom is een relatief sterk effect te verwachten op de risicovolle programmering: die programmering waarvan het onzeker is hoeveel publiek er voor is en die programmering waarvan de kosten hoog zijn in relatie tot de opbrengsten. Momenteel is het voor deze groep vaak al lastig afzet te vinden bij de podia en dit zal naar verwachting nog sterk toenemen. Omdat deze afweging speelt bij een groot aantal podia, kunnen de bezuinigingen hier relatief grote gevolgen hebben.

4.7 AFZET VOOR BEELDENDE KUNST WORDT LASTIGER

Voor beeldende kunst doet zich een verschijnsel voor dat goed vergelijkbaar is met wat hiervoor werd beschreven. Enerzijds zijn er van rijkswege bezuinigingen op de productie, anderzijds zijn er bij gemeenten bezuinigingen op onder meer kunstuitlenen, centra voor beeldende kunst, musea en opdrachten voor kunst in de openbare ruimte.

4.8 FONDSSEN KOMEN ONDER DRUK

Te verwachten is dat de bezuinigingen op de culturele sector als geheel zullen leiden tot een grotere druk op de fondsen. Initiatieven die elders buiten de boot vallen zullen in toenemende mate een beroep doen op de fondsen. De rol van de fondsen zal daardoor wat verschuiven van het geven van nieuwe stimulansen naar het behouden van waardevolle initiatieven die anders zouden verdwijnen.

De fondsen hebben zelf eveneens te maken met een gelijkblijvend of krimpend budget. Fondsen komen hiermee voor een fundamentele keuze te staan. Ze zouden zich kunnen ontpoppen als een soort tweede opvang, die daar waar de nood hoog is aanvullende ondersteuning verleent, of als een voorziening die op basis van eigen kwaliteitsbeleid consequent en structureel bepaalde initiatieven ondersteunt die zij waardevol acht of die zij de gelegenheid wil bieden zich te ontwikkelen. Dit kan ten koste gaan van nieuwe initiatieven en plaatst de fondsen ook voor een grotere uitdaging de diversiteit te bevorderen.

4.9 VERSCHUIVING IN AANDACHTSGEBIEDEN

Naast bezuinigingen, zijn er ook intensiveringen die van grote betekenis kunnen zijn voor de cultuur. Extra gelden voor onder meer digitalisering erfgoed, bibliotheekvernieuwing en cultuur en school maken vernieuwingen in deze sectoren mogelijk.

4.10 MINDER UITSTRALINGSEFFECTEN OP ECONOMISCHE STRUCTUUR

Eerder in dit hoofdstuk zijn uitstralingseffecten besproken als gevolg van vraagimpulsen. Daarnaast zijn er economische effecten die betrekking hebben op de structuur van de economie. Deze aspecten hebben de laatste tijd meer aandacht gekregen. De ideeën van Florida over de creatieve klasse die de laatste tijd een enorme vlucht hebben genomen zijn hier ook onder te scharen. Kern van de theorie van Florida is dat een bruisend stedelijk en kosmopolitisch klimaat de economische ontwikkeling bevordert. Cultuur kan hier toe bijdragen.

Andere aspecten zijn de kruisbestuiving die kan plaatsvinden tussen de culturele sector en andere sectoren van de economie (creatieve industrie).

De bezuinigingen zullen ook gevolgen hebben op deze uitstralingseffecten, al laat zich niet eenduidig voorspellen welke effecten dit zullen zijn en hoe die zich tot elkaar zullen verhouden. De optimistische redenering is dat bezuinigingen nieuwe samenwerkingsverbanden tussen de publieke en de private sector stimuleren en waarmee de creatieve industrie en de economische structuur in zijn algemeenheid kan worden versterkt. Een minder optimistische redenering is dat de verminderde bestedingen aan de culturele sector zich zullen weerspiegelen in de creativiteit van de economie, juist nu de economie meer dan ooit kennisintensief geworden is en afhankelijk is geraakt van creatieve impulsen.

Er is nog veel niet bekend over de aard van het verband tussen de (gesubsidieerde) culturele sector en de structuur van de economie. Evenmin staat vast welk soort bestedingen in de culturele sector het grootste effect op de creatieve economie heeft. Enerzijds zijn er aanwijzingen dat podia het grootste effect hebben op de aantrekkelijkheid van een stad als vestigingsplaats voor bewoners (Nyfer, 2002), anderzijds kan worden aangevoerd dat musea de grootste aantrekkingskracht hebben op buitenlandse toeristen. Van de ene kant kan worden aangevoerd dat de grootste positieve effecten kunnen worden verwacht van 'topkunst' en grootschalige evenementen, terwijl anderzijds kan worden aangevoerd dat juist van de meer kleinschalige initiatieven innovatie van de economie kunnen bevorderen. Een daarop volgende vraag is dan hoe de overheid (met subsidies) of andere middelen de positieve effecten optimaal kan bevorderen.

4.11 MINDER UITSTRALINGSEFFECTEN OP DE MAATSCHAPPIJ

De uitstralingseffecten van cultuur beperken zich uiteraard niet tot de economie alleen. Diverse studies wijzen op positieve aspecten van economie, onder meer op de leefbaarheid van buurten en plaatsen, op de betekenis van cultuur als middel om op de maatschappij te reflecteren. Zelfs effecten op de volksgezondheid zijn beschreven. Een recente literatuurstudie van de Engelse kunstraad (English Arts Council, 2004) geeft hiervan een overzicht.

Ook hier geldt dat nog betrekkelijk weinig bekend is over de aard van het verband tussen cultuur en maatschappelijke effecten en over de impulsen die het grootste (positieve) effect sorteren.

Dergelijke vragen bieden interessante aanknopingspunten voor verdere reflectie en debat.

BIJLAGE 1. GEBRUIKTE LITERATUUR

- Arts Council England (2004) *The impact of the arts: some research evidence*
- Boogaarts, I. (1991). *Stad, Kunst en Cultuur: De 'nieuwe' rol van kunst in de stad*. Boekmancahier, 7.
- Baker & McKenzie (2004) *Analyse fiscaliteiten met betrekking tot het aantrekken van privaat kapitaal*. Notitie voor de sectorwerkgroep Filmstimuleringsbeleid.
- Berenschot (1995) *De podiumkunsten na 2000. Naar een nieuw beleid*.
- Berenschot (2003) *Evaluatie van de stimuleringsmaatregelen voor de Nederlandse film, 1999-2003*.
- Cap Gemini Ernst & Young (2001) *Arbeidsvoorwaarden in de kunstensector*.
- Carree, M.A., & Thurik, A.R. (2002) The Impact of Entrepreneurship on Economic Growth, in *International handbook of Entrepreneurship Research* by Zoltan, A., & Audretsch, D.
- ECORYS. *Economische groei in Nederlandse steden blijft achter*. Persbericht 26 juni 2003.
- EURICUR: Berg, L, & Meer, J. van den, & Otgaar, A.H.J. (1999) *The Attractive City: Catalyst for Economic Development and Social Revitalisation*. European Institute for Comparative Urban Research.
- Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class, and how it's transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York, Basic Books.
- Florida, R. (2002a). *Bohemia and Economic Geography*. Journal of Economic Geography, 2, pp. 55-71.
- Gerritsen, E., Hagen, J.W.H., Hols, M.C.A.B., Tiebosch, C.J.M. (2003) *Het bost aan. Een analyse van autonome kostenstijgingen in de cultuursector*.
- Klein, N. (1999). *No Logo*. Picador: New York.
- KPMG. (1996). *De Kunsten Gewaardeerd*.
- Leontief Centre for Social Science and Economic Research. (2002). *Creative Industry Development Partnership: St Petersburg, Helsinki, Manchester*.
- Marlet, G.A., & Woerkens, C.M. (2004). *Het economisch belang van de creatieve klasse*. *Economische Statistische Berichten*. 11 juni 2004.

New England Council. (2000). *The Creative Economy Initiative: The Role of the Arts and Culture in New England's economic competitiveness.*

NRC Handelsblad *Sponsors voor Concertgebouw: 'We merken hier weinig van de recessie'* 27-02-2003.

NYFER. (2002). *Muziek in de Stad.*

Sponsor Magazine *Nuchter blijven: Stijgt het water de festivals naar de lippen?* 04 juni 2004.

Stichting Economisch Onderzoek. (1985). *De Economische Betekenis van de professionele Kunsten in Amsterdam.*

Stichting Economisch Onderzoek. (1988). *Cultuur als Economische Infrastructuur.*

Theater Instituut Nederland (2004) *Onderzoek Kleinschalige podiumkunsten.*

Tordoir, P.P. (2004). *Cultuureconomie, motor van de Randstad.*

Tweede Kamer der Staten Generaal, vergaderjaar 2003-2004, 25 434 nr. 19. Brief van de staatssecretarissen van Economische Zaken, Financiën en Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Volkskrant Magazine. *Verzin een list: Creatief Amsterdam gaat ten onder.* 19 juni 2004.

Volkskrant *Goede doel lijdt onder recessie.* 12 augustus 2004

VSCD (2004), *Theaters in 2002.*

VSCD (2003), *Jaarverslag 2003.*

QRA Advies en Ontwikkeling (2002). *Voor de muziek uit. Onderzoek naar de positie van de Nederlandse muziekensembles op het internationaal podium.*

BIJLAGE 2. GECONTACTEERDE PERSONEN

Adviseurs van Berenschot hebben voor dit onderzoek contact gehad met de volgende personen:

Aad Hogervorst	Ministerie OCW
Aart Kolle	Kunsten '92 (mail)
Bert Holvast	Federatie van Kunstenaarsverenigingen
Erik Gerritsen	Concertgebouw Amsterdam
Ernest Slot	Ministerie OCW
Fred Voncken	Ministerie OCW (mail, telefonisch)
Geert Boogaard	Stichting Doen
Geert van Italie	Paradiso
Gitta Luiten	Mondriaanstichting
Hans Onno vd Berg	VSCD
Hans van Straten	Mondriaanstichting
Joost Dekkers	Federatie Filmbelangen
Kees Vuijk	Theaterinstituut
Kees Weeda	Gemeente Rotterdam
Lex ter Braak	Fonds Beeldende Kunst en Vormgeving
Lucia van Westerlaak	FNV Kiem
Maarten van Boven	Paradiso
Marianne Versteegh	Kunsten '92
Marie Christine vd Sman	NMV (telefonisch)
Marijke van Schijndel	Mondriaanstichting (per mail)
Martin van Ginkel	FPPM
Mirjam Moll	FAPK
Pierre Ballings	Paradiso
Rob Berends	Raad voor Cultuur (telefonisch, mail)
Ruud Dwars	Kamer van Koophandel Amsterdam
Ruud Ierschot	Ministerie OCW
Stevijn van Heusden	Kunsten '92

Aanvullend op het onderzoek van Berenschot voerde Michel Simon van Simon Projectmanagement gesprekken met de volgende personen:

Ann Demeester	W139
Anne-Marie Kremer	Stichting Zaken in Podiumkunsten
Arjan van Meeuwen	BAK Utrecht
Erik van Empel	Cameraman
Fred Voncken	OCW
Peter Mariouw Smit	Cameraman
Karen Rethmeier	VNT
Lineke Burghout	DOD
Rianne vd Kruk	Raad voor Cultuur (telefonisch)
Rob Berends	Raad voor Cultuur (telefonisch)
Thea vd Bergh	Gemeente Amsterdam

Voorts voerde BKNL een enquête uit onder instellingen die actief zijn op het gebied van beeldende kunst. De resultaten daarvan zijn aan Berenschot aangeboden (zie ook bijlage 7).

BIJLAGE 3. DE BETEKENIS VAN CULTUUR: ENKELE NOTIES UIT DE LITERATUUR

Richard Gerards

Hierna zijn enkele noties uit de literatuur verzameld over de betekenis van cultuur. Over het onderwerp is veel geschreven. Deze notitie beoogt dan ook niet uitputtend te zijn, maar wil een inleiding bieden in de (soms tegenstrijdige) visies die te vinden zijn op de betekenis van cultuur voor economie en maatschappij.

De literatuur kent verschillende invalshoeken: stadssociologen, cultuursociologen, economen, beleidsdeskundigen, culturele instellingen en creatieven houden zich bezig met de relatie tussen cultuur en economie. Dit zorgt voor verwarring over de betekenis van definitie en de manier waarop de relatie wordt bestudeerd.

Drie verschillende invalshoeken zullen worden besproken. Allereerst wordt het verband tussen de culturele sector en de regionale economie bestudeerd vanuit een economische invalshoek. Empirische onderzoeken van onder andere de New England Council, NYFER, SEO, KPMG en EURICUR worden hiervoor gebuikt. Hieronder vallen niet alleen bestedingen, toerisme en de cultuurmultiplier, maar ook bijvoorbeeld het belang van het culturele aanbod op vestigingsbeslissingen van bedrijven.

Een tweede invalshoek betreft cultuur als middel tot stadsvernieuwing, waaruit positieve economische gevolgen voortkomen. Gevalsstudies naar bijvoorbeeld het Guggenheim in Bilbao, de Expo in Lissabon, de Kop van Zuid in Rotterdam staan centraal.

De derde invalshoek betreft de 'creatieve stad': de stad als broedplaats voor jong creatief talent dat het voortouw neemt in de 'new economy'. Het empirisch onderzoek uitgevoerd door Florida (2002) in de VS en door Marlet en Woerkens (2004) in Nederland, beschrijft wel verbanden, maar verklaart niet de 'black box' van de 'creatieve stad'. Getracht wordt een beschouwing te geven van denkbeelden over deze 'creatieve stad' aan de hand van onderzoeken en artikelen.

DEFINITIE CULTUUR

The New England Council Report (2000) geeft een werkbare en overkoepelende indeling voor cultuur, namelijk: creatieve sector, creatieve werkers en creatieve gemeenschap. Deze indeling zal in de tekst worden gebruikt.

De creatieve sector betreft niet commerciële instellingen zoals musea, commerciële instellingen zoals galerieën en individuen die werkzaam zijn bij deze instituten. *De creatieve werkers* zijn artiesten, performers en andere creatieve professionals, werkzaam in de creatieve sector, maar ook buiten de creatieve sector zoals artdirectors en architecten. *De creatieve gemeenschap* is de geografische locatie waar deze creatieve werkers en creatieve industrieën samenkomen.

Zo biedt de creatieve sector bijvoorbeeld werk aan individuen in de regio en draagt de creatieve gemeenschap bij aan de aantrekkelijkheid van de stad. Belangrijk is dat niet alle werkzame individuen in de creatieve sector creatief werk doen, en niet alle creatieven werken in

de creatieve sector. De accountant van het Stedelijk Museum is geen creatieve werker, maar werkt wel in de creatieve sector. De grafisch vormgever van een groot accountants kantoor is wel een creatief werker, maar werkt niet in de creatieve sector.

ECONOMISCHE INVALSHOEK

Cultuurmultiplicator en Werkgelegenheid

In Nederland zijn diverse kwantitatieve onderzoeken uitgevoerd naar de directe en indirecte bestedings- en werkgelegenheidseffecten van de creatieve sector, waarvan de volgende drie het meest bekend zijn: Stichting Economisch Onderzoek (SEO) (1985), KPMG (1996) en NYFER (2002). In het laatstgenoemde onderzoek zijn alleen de effecten van de muziekindustrie in Utrecht bestudeerd. Hier zal de cultuurmultiplicator worden besproken aan de hand van het SEO en KPMG onderzoek dat betrekking heeft op Amsterdam.

De volgende kasstromen komen voort uit het bestaan van de creatieve sector in Amsterdam:

- Subsidies aan en investeringen in de creatieve sector
- Bestedingen van bezoekers aan de creatieve sector
- Bestedingen van bezoekers en toeristen buiten de creatieve sectoren.
- Bestedingen van netto inkomens van werkenden in de creatieve sector
- Overige (niet-loon) bestedingen van de creatieve sector in andere sectoren

Deze bestedingen hebben een direct positief effect op de regionale economie. Het totale productie-effect is echter groter dan het totaal van bestedingen, veroorzaakt door multiplier-effecten. Volgens het SEO onderzoek had de creatieve sector een totaal productie-effect van 1.103 miljoen gulden in 1983. KPMG (p.20) constateerde een productie-effect van 1.400 miljoen voor 1994, een stijging van 43 procent met 1983. Ook de New England Council stelt een stijging vast in het productie-effect van de creatieve sector.

Extra gecreëerde werkgelegenheid buiten de creatieve sector vloeit voort uit het productie-effect. Volgens het SEO rapport (p.9) bedroeg dit 6.970 extra arbeidsjaren buiten de creatieve sector in 1983, volgens KPMG (p.17) 5.650 banen van meer dan 15 uur in 1994. Hoewel deze cijfers de indruk wekken dat de creatieve sector een groot productie-effect heeft, dienen de cijfers vergeleken te worden met andere sectoren. Zowel SEO als KPMG doen dit niet.

De subsidies vanuit de gemeente zijn afgetrokken van productie-effect, maar de rijkssubsidies niet. Een deel van het productie-effect voor Amsterdam wordt dus bekostigd door de rijksoverheid. Op regionaal niveau is dit een toevoeging aangezien er geld komt van buitenaf. Op landelijk niveau is het geen toevoeging, maar staatssubsidie.

KPMG gebruikt dezelfde input-output matrix als SEO in 1985, voor het berekenen van de multiplicator. Een hoge multiplicator veronderstelt dat weinig bestedingen weglekken naar buiten de regio. De creatieve sector doet haar bestedingen hoogstwaarschijnlijk in de regio. Er is hier geen spraken van magie. Het SEO verslag (p.6) verduidelijkt dit met de volgende data:

- 73 % van de netto verdiende inkomsten komt ten goede aan werknemers, die grotendeels in Amsterdam wonen.

- 67 % van de overige uitgaven van de creatieve sector wordt in de regio Amsterdam besteed.
- Kortom, elke andere sector met de kenmerken: hoge arbeid/ kapitaal ratio, regionale werknemers en regionale bestedingen, kent een hoog multipliereffect.

Daarnaast dient ook kritisch gekeken te worden naar de extra gecreëerde werkgelegenheid. De bestedingen buiten de creatieve sector gaan volgens het SEO rapport (p.10) voor 38 % naar de horeca en 31 % naar handel. Een groot deel van de gecreëerde werkgelegenheid ontstaat in de horeca. Dit komt mogelijk de levendige sfeer van de stad ten goede, maar draagt weinig bij aan de kennis intensieve economie.

Resumerend, enerzijds wordt het productie-effect van de creatieve sector veroorzaakt door subsidies van het rijk, anderzijds verwekt zij een stroom van toeristen die het productie-effect vergroten. De hoge multiplier wordt verklaard door de regionale bestedingen van de creatieve sector, de hoge arbeid/kapitaal ratio en het feit dat veel werknemers in de regio wonen.

De aantrekkelijke stad

De relatie tussen cultuur en economie zal worden besproken aan de hand van de aantrekkelijkheid van een stad voor bezoekers en toeristen, bewoners en bedrijven.

Bezoekers en Toeristen. De bestedingen van bezoekers en toeristen verklaren een aanzienlijk deel van het productie-effect. KPMG (p.105) meldt dat 326 miljoen van het 1.400 miljoen productie-effect kan worden toebedeeld aan bestedingen van niet-Amsterdamse cultuurbezoekers buiten de creatieve sector.

Dat de creatieve sector een belangrijke rol speelt bij het aantrekken van toeristen en bezoekers, blijkt uit meerdere onderzoeken (EURICUR, 1999, & KPMG, 1996, & New England Council, 2000, & NYFER, 2002, & SEO, 1985, & SEO, 1988). Voor 26 % van de onderzochte toeristen was de Amsterdamse cultuursector, met name musea, de hoofdreden om Amsterdam te bezoeken. Voor 15 % van de toeristen was het een nevenreden (SEO, 1985, p.7). In het KPMG onderzoek (p.118) vertellen 70 % van de buitenlandse bezoekers en 40 % van de binnenlandse bezoekers dat de cultuursector een zeer belangrijke rol speelde bij de keuze om naar Amsterdam te komen.

Het belang van de creatieve sector voor binnenlandse en buitenlandse bezoekers gaat niet zomaar op voor andere steden. Uit het SEO rapport uit 1988 blijkt dat in Zwolle de creatieve sector weinig reden vormt voor bezoekers om naar de stad te komen.

Vestiging bewoners. De creatieve sector en mogelijk de creatieve gemeenschap, dragen bij aan de aantrekkelijkheid van een stad (EURICUR & New England Council). Een aantrekkelijke stad heeft de mogelijkheid hoog opgeleiden te interesseren voor vestiging (Marlet & Woerkens). Glaeser (in NYFER, p.19.) toont aan dat het culturele aanbod invloed heeft op de groei van steden in de VS.

Het aantrekken van een hoog opgeleide bevolking heeft tot gevolg dat er meer kwalitatieve werkgelegenheid ontstaat. De onderliggende assumptie is dat in een diensteneconomie geldt: 'werk volgt wonen', die zowel door NYFER, SEO als Florida (2002) wordt gemaakt.

Volgens het onderzoek van Glaeser (in NYFER, p.19) heeft het aantal musea geen invloed op de bevolkingsgroei, maar podiumkunsten wel. De mogelijke verklaring is de sluitingstijd

van musea. Werkende stadsbewoners hebben meer aan podiumkunsten omdat die 's avonds worden aangeboden. In het NYFER onderzoek zijn daarom alleen podiumkunsten opgenomen. Deze blijken positief samen te hangen met de aantrekkelijkheid van de stad, gemeten in huizenprijzen (NYFER, p.23).

Vestiging bedrijven. Uit het SEO onderzoek (1988) in Zwolle blijkt dat het bedrijfsleven weinig belang hecht aan de creatieve sector bij het nemen van vestigingsbeslissingen. NYFER (p.15) refereert aan verschillende buitenlandse onderzoeken. In de VS wegen harde factoren zoals belasting en infrastructuur zwaarder dan zachte factoren zoals klimaat, criminaliteit en cultuur. De eerste twee zachte factoren, klimaat en criminaliteit, worden in het algemeen belangrijker geacht dan cultuur. In Milaan blijkt de creatieve sector en creatieve gemeenschap wel een belangrijke rol te spelen bij de vestigingsbeslissing van bedrijven.

NYFER (p.16) stelt dat bedrijven in de dienstensector met voornamelijk hoog opgeleid personeel meer belang hechten aan de creatieve sector dan de rest van het bedrijfsleven.

Cultuur als stadsvernieuwing

De invalshoek kenmerkt zich door gevalstudies naar geslaagde stadsvernieuwingen met investeringen in de creatieve sector en het aantrekken van creatieve werkers. Succesverhalen zijn het Guggenheim in Bilbao, de Expo 98 in Lissabon en de Docklands in Londen. Deze vorm van stadsvernieuwing geeft de regionale economie een duw vooruit (EURICUR). De populariteit van dergelijke cultuurplannen is groot, zoals ook blijkt uit het rapport van het Sint Peterburg Leontief Center (2002). Zij rapporteren over een gezamenlijk cultureel ontwikkelingsprogramma tussen St Petersburg, Helsinki en Manchester.

Volgens Boogaarts (1991, p.29) zijn veel van dit type cultuurplannen 'stedelijke beleidsplannen met een cultuursausje'. Ook de onderzoekers van EURICUR twijfelen over de invloed van de culturele component van Expo 98 in Lissabon.

Tegenover de successen waarover EURICUR spreekt, staan de mislukte pogingen in de VS waarover NYFER (p.28) verhaalt. Daar staan nu, met name in middelgrote steden, lege schouwburgen. Volgens NYFER's literatuurstudie zouden cultuurprojecten meer kans van slagen hebben wanneer aansluiting wordt gevonden bij het bestaande culturele aanbod en wanneer de lokale bevolking deelneemt. In het oogspringende projecten, zoals imposante musea of schouwburgen zijn dus geen garantie voor succes. Meer kleinschalige en lokale projecten lijken effectiever.

Resumerend, stadsvernieuwing door middel van investeringen in de creatieve sector kan de regionale economie stimuleren. Het blijft echter de vraag of de culturele component een doorslaggevende variabele is.

DE CREATIEVE STAD

De creatieve sector, de creatieve werkers en de creatieve gemeenschap kunnen een positieve invloed hebben op het algemene innovatieve en dynamische klimaat in de stad. In een dergelijke creatieve stad ontstaat ook een innovatief economisch leven, dat resulteert in economische groei en werkgelegenheid. KPMG en SEO melden dit, maar onderzoeken de creatieve stad vervolgens niet omdat dit moeilijk meetbaar is. Daarnaast ontbreekt een duidelijke theoretische verklaring.

Florida (2002a, p.55) is waarschijnlijk de eerste die heeft geprobeerd het verschijnsel 'creatieve stad' een fundament te geven. In zijn eigen woorden: *'The underlying hypothesis is that the presence and concentration of bohemians (de creatieve klasse) in an area creates an environment or milieu that attracts other types of talented or high human capital individuals. The presence of such human capital in turn attracts and generates innovate, technology based industries'*. De resultaten van zijn onderzoek bevestigen de hypothese.

Florida's definitie van 'creatieve klasse' is echter zeer breed. De creatieve werkers en de werkers in de creatieve sector vallen weliswaar binnen zijn creatieve klasse, maar vele anderen met hen. In totaal omvat Florida's creatieve klasse ongeveer 30 % van de Amerikaanse beroepsbevolking: ook juristen en financieel managers vallen hieronder (Florida, 2002, pp. 328- 329). In het publieke debat worden de creatieve werkers wel eens verwisseld met Florida's creatieve klasse (Zie 'Verzin een list' in Volkskrant Magazine, 19/06/04). Bevindingen van Florida kunnen dus niet zomaar toegepast worden op de creatieve werkers, maar alleen op de creatieve klasse als geheel.

Marlet en Woerkens (p.281) concluderen dat Florida's indeling veel overlap vertoont met de traditionele categorie 'hoger opgeleiden'. Ondanks het feit dat zij een nauwere definitie gebruiken van de 'creatieve klasse' blijft volgens hen de overlap erg groot. Zij vinden de volgende resultaten:

- Er bestaat een positief verband tussen het aandeel creatieve klasse in een gemeente en de woonaantrekkelijkheid.
- Er bestaat een positief verband tussen het aandeel creatieve klasse in een gemeente en werkgelegenheids groei, gecorrigeerd voor bevolkings groei.

Ook hier is het onduidelijk of de werkgelegenheids groei wordt veroorzaakt door de creatieve werkers of door de andere werkers in de creatieve klasse, zoals managers, adviseurs en advocaten. Creatieve werkers in de creatieve sector, zoals kunstenaars en muzikanten, staan niet bekend om hun hoge inkomen. Andere creatieve werkers, zoals copywriters, artdirectors en architecten doen het wat betreft inkomen beter. Met name de laatste groep wordt gekenmerkt door een hoge graad van 'entrepreneurship' (New England Council). In het algemeen lijkt 'entrepreneurship' een essentieel onderdeel van economische groei en concurrentiekracht (Carree & Thurik, 2002). Daarbij geldt ook de internationale trend dat marketing, design en merken een steeds belangrijker rol spelen in de economie. Nike maakt nog geen % van zijn schoenen in het Westen, maar heeft voornamelijk designers, vormgevers en marketing medewerkers op haar kantoren in Europa en de VS. (Klein, 1999).

Onafhankelijk van de vraag wie de werkgelegenheids groei veroorzaakt, bestaan er verschillende relaties tussen de creatieve en niet-creatieve werkers in de creatieve klasse. Dat deze creatieve klasse in zijn geheel graag vermaakt wordt door de creatieve sector, kwam al naar voren bij de economische invalshoek: de aantrekkelijke stad.

Het NYFER onderzoek duidt aan dat een spanningsveld bestaat tussen de creatieven en niet-creatieven in de creatieve klasse. Zij spreken over 'totale gentrificatie': een mindere buurt trekt creatieve werkers door de lage huren en leefkosten. Zij vrolijken de buurt op, jonge hoogopgeleide tweeverdieners doen hun intrek, huizenprijzen stijgen en de creatieve werkers zoeken weer een andere buurt op. Voorbeelden zijn Manhattan in New York of Soho in Londen. Dit soort steden zijn daarmee wat betreft kunst- consumptiesteden aan het worden, in termen van Boogaarts (1991, p.31). Er is weinig ruimte voor de creatieve werkers om te experimenteren en hun creatieve gemeenschap te faciliteren. In Berlijn zou op dit

moment door ruimte en minder dure grond een levendige en producerende creatieve gemeenschap zijn ontstaan (Volkskrant Magazine, 19/06/04). De positieve invloed op economische groei blijft echter uit. Volgens onderzoeksbureau ECORYS (2003) is de verwachte economische groei voor Berlijn tot 2007 het allerlaagst van de 45 onderzochte steden*.

Resumerend, de aanwezigheid van de creatieve klasse die volgens de definitie van Florida niet veel afwijkt van de groep hoger opgeleiden, gaat gepaard met groei van werkgelegenheid in de regio. Wat het aandeel is van de creatieve werknemers in deze werkgelegenheids groei, ten opzichte van de andere werkers in Florida's creatieve klasse blijft onduidelijk. Echter, gezien de hoge graad van entrepreneurship en het belang van vormgeving, marketing en design in het bedrijfsleven, lijkt deze substantieel.

Ook hebben deze creatieve werkers – volgens het gentrificatie principe – een aantrekkingskracht op andere werkers uit de creatieve klasse, al bestaat hier een spanningsveld. De creatieve klasse met haar hogere lonen zorgt voor prijsstijgingen. Daarmee ontstaat druk op sommige andere creatieve werkers om zich te verplaatsen naar delen van de stad of andere steden die nog wel ruimte hebben en betaalbaar zijn.

Of de scheiding tussen consumptiesteden en productiesteden zorgt voor een verschuiving van economische kracht is onduidelijk. Op korte termijn hebben de consumptiesteden als New York en Londen, nog steeds het economisch zwaartepunt.

BIJLAGE 4. BEZUINIGINGEN SOCIALE ZEKERHEID

INLEIDING

De bezuinigingen in de sociale zekerheid zijn ook van grote invloed op de kunst- en cultuursector in Nederland. Speciale regelingen voor kunstenaars worden aangescherpt, maar ook generieke regelingen waarvan kunstenaars gebruikmaken worden versoberd. Hieronder gaan we achtereenvolgens in op bezuinigingen op de ID-banen, de veranderingen in de WW, de afschaffing van de WAZ en de nieuwe WWIK.

ID-BANEN

De regeling voor in- en doorstroombanen (vroeger beter bekend als Melkertbanen) is in het verleden in veel gemeenten ingezet om werkzoekenden die geen reguliere baan konden krijgen toch in het arbeidsproces te krijgen. De doelstelling om door te stromen naar regulier werk, werd zelden bereikt en veel ID-ers zitten al jarenlang op dezelfde plek, vaak met een vast contract.

Met de komst van de nieuwe bijstandswet, de Wet Werk en Bijstand (WWB), is tevens de regeling ID-banen komen te vervallen. Gemeenten zijn na de invoering van de WWB zelf financieel verantwoordelijk voor de bijstand. Dit betekent dat er een grotere nadruk komt te liggen op de uitstroom van klanten uit de bijstand. Het in stand houden van de gesubsidiëerde arbeid in de vorm van ID-banen (met weinig uitzicht op doorstroom en een vast contract), is voor gemeenten een duur instrument. Gemeenten zijn dan ook druk doende het aantal ID-banen terug te brengen, hierbij onder meer geholpen door het Ministerie SZW door de *Stimuleringsregeling regulier maken 10.000 ID-banen*.

De WWB kent een overgangperiode tot 1 januari 2007 waarin de ID-banen volledig zijn afgeschaft. In de afgelopen jaren zijn al veel ID-banen vervallen, met name omdat opengevallen plaatsen niet zijn ingevuld.

Een deel van de ID-banen zit in de culturele sector. Het gaat hier zowel om administratieve en ondersteunende functies, zoals bijvoorbeeld conciërges en administratieve krachten, maar soms ook om spelers in kleine theatergezelschappen. Met name veel kleinere organisaties draaien vaak grotendeels en soms zelfs volledig op de inbreng van ID-ers. Het in loondienst nemen van deze werknemers is voor deze organisaties niet op te brengen dus wanneer de ID-regeling verdwijnt en er geen alternatief voor in de plaats komt, zullen deze organisaties in grote moeilijkheden komen.

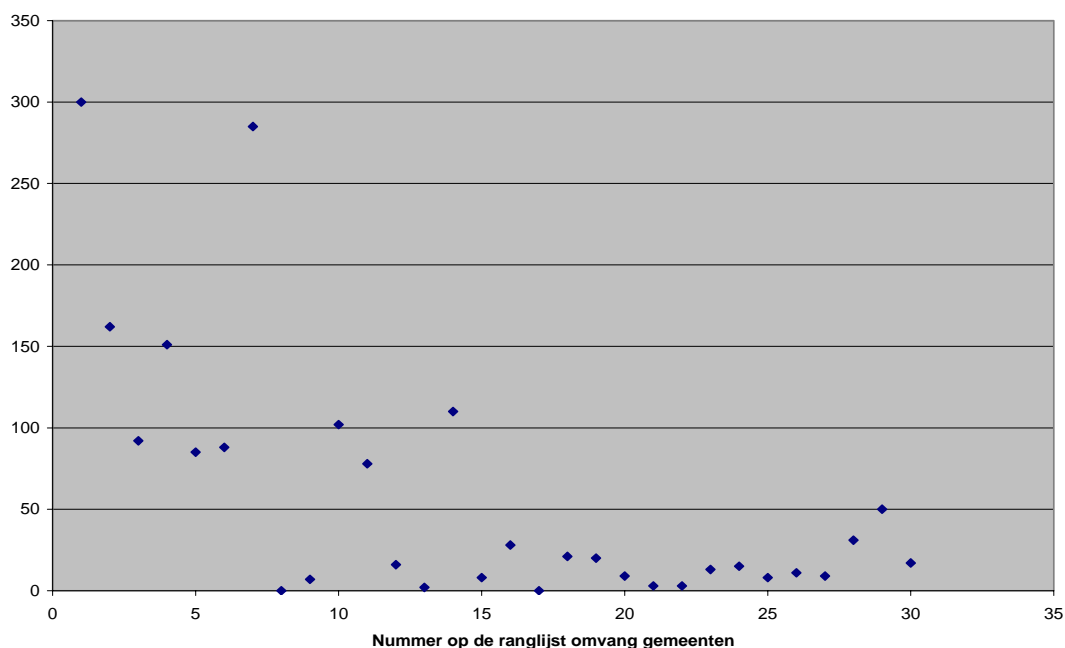
Wij hebben onderzocht hoe groot het aantal ID-banen bij de 30 grootste gemeenten momenteel is, hoeveel banen daarvan in de culturele sector zitten en wat de voornemens zijn met deze banen. Van 28 van deze gemeenten hebben we gegevens gekregen over het totaal aantal ID-banen en het aantal ID-banen in de culturele sector. Het totaaloverzicht van ID-banen algemeen en in de cultuursector is hierna weergegeven.

Opgave ID-banen 28 gemeenten⁶

Totaal aantal ID	Totaal aantal ID-banen in cultuur	Percentage cultuur t.o.v. totaal
29.278	1.724	5,6%

We hebben niet in kaart gebracht hoe groot het aantal ID-banen is bij de gemeenten die niet tot de grootste 30 behoren. We verwachten dat het aantal ID-banen voor deze gemeenten veel lager zal liggen dan voor de grootste dertig gemeenten; het aantal ID-banen in het algemeen en het aantal ID-banen in de culturele sector is bij kleinere gemeenten zeer veel lager dan bij grotere gemeenten. Een ruwe schatting is dat het in totaal gaat om 2000 ID-plaatsen.

ID banen in de culturele sector

Verwachte afname ID-banen in de culturele sector

Van deze 28 gemeenten kunnen 19 gemeenten ruwweg aangeven hoe ze de afname in de ID-plaatsen zullen vormgeven en welke consequenties dit heeft voor de culturele sector. De overige 9 gemeenten hebben nog geen idee hoe ze het gaan uitvoeren, weten nog niet wat de consequenties zijn of kunnen ons in afwachting van collegebesluiten nog niet vertellen hoe de afbouw van de gesubsidieerde banen wordt vormgegeven.

Bij de gemeenten die wel een indicatie konden geven, bedroeg de afname van het aantal ID-banen in de cultuursector gemiddeld 37%.

⁶ De 28 van de 30 grootste gemeenten uit onze steekproef zijn: Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Eindhoven, Tilburg, Groningen, Apeldoorn, Nijmegen, Enschede, Haarlem, Almere, Arnhem, Zaanstad, Den Bosch, Maastricht, Dordrecht, Leiden, Zoetermeer, Haarlemmermeer, Emmen, Zwolle, Ede, Delft, Heerlen, Alkmaar, Leeuwarden, Deventer.

In de tabel hieronder hebben we aangegeven wat de verwachte afname is van het aantal ID-banen in de culturele sector, zowel relatief als absoluut. Tevens hebben we aangegeven wat de financiële consequenties voor de culturele sector zijn als gevolg van deze afname. Hierbij zijn we uitgegaan dat een ID-baan € 17.500 per jaar kost (dit is ook de hoogte van de subsidie in het kader van de *Stimuleringsregeling regulier maken 10.000 ID-banen*). Daarnaast hebben sommige gemeenten ervoor gekozen de ID-baan te laten bestaan, maar de eigen bijdrage voor de instelling per ID-er te verhogen (eventueel in combinatie met een afname van het aantal ID-plaatsen), dit is aangegeven in de kolom 'Eigen bijdrage'.

Hierna is een overzicht opgenomen van de gevolgen van het wegvallen van de ID-banen voor de komende vier jaar.

Overzicht gevolgen wegvallen ID-banen

	Aantal ID-banen culturele sector	Verwachte afname %	Verwachte afname absoluut	Gemiddelde kosten	Mislopen ID-banen	Eigen bijdrage	Totale bezuiniging
Voor 28 gemeenten	1.724	36,7 %	633	€ 17.500	€ 11,1	€ 1,1	€ 12,2
Voor alle gemeenten	2000	36,7 %	735	€ 17.500	€ 12,9	€ 1,3	€ 14,1

Conclusie voor de ID-banen

Voor de 28 grootste gemeenten bedraagt de totale bezuiniging in 2007 ten opzichte van de huidige situatie ongeveer €12 miljoen. Dit is het leeuwendeel van de weggevalen uitgaven aan ID-banen voor alle gemeenten. We schatten dat de bezuiniging op ID-banen voor alle gemeenten tezamen in de orde van grootte van € 14 miljoen zal liggen.

Deze bezuinigingsbedragen worden gerealiseerd in een periode van ongeveer 3 jaar. Uitgaande van een lineair verloop is een derde van dit bedrag te verwachten in 2005. Daarmee komt de ruwe schatting van de bezuiniging voor het vervallen van de ID-banen in de cultuur in 2005 uit op € 5 miljoen.

WW

Het kabinet heeft een voorstel ingediend om de Werkloosheidswet (WW) aan te passen. Op dit moment bestaat er recht op een kortdurende WW-uitkering als iemand minstens 26 van de voorafgaande 39 weken heeft gewerkt. De uitkering duurt zes maanden en bedraagt maximaal 70 % van het minimumloon. Als een werknemer niet alleen voldoet aan deze zogeheten 'wekeneis', maar ook in minstens vier van de vijf voorafgaande vijf kalenderjaren gedurende minimaal 52 dagen loon heeft ontvangen (de zogeheten 'jareneis'), dan heeft hij recht op een van het loon afgeleide WW-uitkering. Deze bedraagt 70 % van het laatstverdiende loon, waarbij een maximum geldt. De uitkering duurt zes maanden tot vijf jaar, afhankelijk van het arbeidsverleden van de werknemer.

In het wetsvoorstel van het kabinet vervalt de kortdurende uitkering en wordt de wekeneis aangescherpt tot 39 gewerkte weken van de 52 voorafgaande weken. De 'jareneis' blijft onveranderd gelden.

Uitzondering voor culturele sector vervalt in het kabinetsvoorstel

Voor sommige sectoren en beroepsgroepen (waaronder kunstenaars) geldt momenteel een lagere wekeneis. Met dit voorstel trekt het kabinet de wekeneis voor alle sectoren en beroepsgroepen gelijk. Om deze inkomensachteruitgang voor kunstenaars (en andere werknemers met veelal tijdelijke contracten) te ondervangen zal de uitkeringsinstantie bij de bepaling van het gemiddelde dagloon de uitkering meetellen, opgehoogd tot het loon, die men in het voorafgaande aan de werkloosheid ontving op grond van de WW, WAO of Ziektewet. Echter voor kunstenaars en artiesten die incidenteel – voornamelijk in 'eenmalige klussen' – werkzaam zijn, biedt dit nog geen oplossing. De reden hiervoor is dat zij in periodes waarin zij niet optreden niet altijd aanspraak kunnen maken op een WW-uitkering. Op dit moment is nog niet bekend hoe de Minister dit probleem wil oplossen.

Hieronder is aangegeven in hoeverre bepaalde groepen kunstenaars gebruik maken van de WW.

- Slechts 20% van de acteurs is in vaste dienst.
- 82% van de podiumkunstenaars gebruikt de WW met regelmaat.

Hoewel een kunstenaar ook elders kan werken, moet een kunstenaar om actief in het vak te kunnen blijven zijn vak op peil houden. Dit gebeurt nu vaak in de vrije tijd van de kunstenaar, want dat wordt door de werkgever niet vergoed. Hierdoor blijft er weinig tijd over om andere (betaalde) werkzaamheden te verrichten.

Conclusie WW

De wet verandert en dit heeft grote gevolgen voor de culturele sector. De staatssecretaris heeft dit onderkend en heeft aangegeven hier nader naar te kijken.

WAZ

De Wet arbeidsongeschiktheid zelfstandigen (WAZ) is afgeschaft. Deze wet zorgde ervoor dat zelfstandigen (wat kunstenaars vaak zijn) verzekerd waren tegen arbeidsongeschiktheid. Nu deze wet is afgeschaft, zullen deze zelfstandigen zich zelf particulier moeten verzekeren. Dit heeft een aantal forse nadelen. Allereerst wordt pas uitgekeerd wanneer iemand al twee jaar ziek is geweest, de eerste twee jaar moet de verzekerde dus sowieso overbruggen. Ten tweede ligt de acceptatieplicht voor deze particuliere verzekeringen erg hoog, waardoor mensen met een risico zich niet of tegen een zeer hoge premie kunnen verzekeren. Ten derde zijn de premies erg hoog, zeker afgezet tegen de eventuele uitkeringen.

De netto premie ligt tussen de €2.000 en €2.500 per jaar, dit was 8,8% op jaarbasis. Dit komt bij een inkomen rond modaal (€ 29.500) rond hetzelfde bedrag uit. Toch betekent de huidige regeling een verslechtering, aangezien de acceptatieplicht is gestegen en de overbruggingsperiode met één jaar is verlengd.

Het totaal aantal kunstenaars dat onder deze regeling valt is moeilijk in te schatten, het aantal bij FNV Kiem en BBK ingeschreven kunstenaars bedraagt ongeveer 4700.

Conclusie WAZ

De nieuwe regeling voor zelfstandigen kent op zich geen sterk hogere premies dan de oude WAZ. Wel is de acceptatieplicht gestegen, waardoor het moeilijker is om in aanmerking te komen voor de private verzekering, dan wel waardoor een hogere premie betaald moet worden. Belangrijke verslechtering is de verlenging van de overbruggingsperiode naar twee jaar. Dit is een algemene wijziging voor zelfstandigen (volgt de gewone werknemers, waar de werkgever twee in plaats van één jaar moet doorbetalen), maar gelet op het vaak lage inkomen van de kunstenaar is het moeilijker een buffer op te bouwen om deze twee jaar te overbruggen.

WWIK

Met de komst van de WWIK verandert er voor de kunstenaars relatief weinig aan de inkomenskant. Dit betekent dat kunstenaars nog steeds een beroep zullen kunnen doen op de WWIK als ze aan de toetredingsvoorwaarden voldoen. En dat de uitkering (70% van het bijstandsniveau en bijverdienruimte tot 125%) voor 48 maanden gegarandeerd is.

Een probleem dreigt echter te ontstaan bij het flankerend beleid. Het flankerend beleid werd in de WIK gefinancierd uit de vrijvallende middelen in het Gemeentefonds. Daarmee zijn de beschikbare middelen voor het flankerend beleid bij de totstandkoming van de WIK al vastgelegd voor de jaren 1998-2003. Voor 2004 (en verder) wordt uitgegaan van hetzelfde budget als 2003. Zie onderstaande tabel voor de hoogte van het beschikbare budget.

Hoogte beschikbare budget WIK (in mln. €)

Jaar	1998	1999	2000	2001	2002	2003 e.v.
Bedrag	€ 1,13 mln.	€ 3,72 mln.	€ 5,99 mln.	€ 6,63 mln.	€ 4,76 mln.	€ 3,04 mln.

Het beschikbare budget was gebaseerd op de verwachte instroom van kunstenaars in de WIK en de behoefte aan flankerend beleid. De praktijk blijkt echter anders. Waar na 2001 een afname van het aantal kunstenaars werd verwacht, werd een toename gerealiseerd. Doordat het budget voor flankerend beleid gelijk blijft, is er per kunstenaar minder geld beschikbaar.

Conclusie WWIK

Geen directe bezuiniging voor de kunstenaar. Maar wel een relatief kleiner budget voor het flankerend beleid dat met meer kunstenaars gedeeld moet worden, waardoor het budget per kunstenaar afneemt.

BEZUINIGINGEN OP GEMEENTELIJK NIVEAU

Muziekscholen (maar ook andere instellingen) worden steeds vaker verzelfstandigd. Hierdoor zijn er twee CAO's op de werknemers in deze sector van toepassing. De instellingen die zijn aangehaakt bij de gemeente vallen onder de CAO gemeenten. De instellingen die zijn verzelfstandigd, vallen onder de CAO kunsteducatie en amateurkunst. Bij deze laatste groep is de stijging van de CAO-lonen niet opgenomen in de gemeentebegroting, waardoor tekorten ontstaan bij deze instellingen. Daarnaast krijgen deze instellingen al te maken met

bezuinigingen en moeten zij de dienstverlening kostendekkend maken. Om dit op te vangen worden de medewerkers vaker als franchiser aangesteld in plaats van in loondienst. Bij een keuze tussen sluiting of een doorstart waarbij de werknemers als franchiser werken, wordt vaak gekozen voor het laatste. Daarmee wordt de positie van degenen die in deze sector werkzaam zijn verslechterd.

BIJLAGE 5. SPONSORING EN PARTICULIERE GIFTEN

IN HET VERLEDEN GROTE STIJGING SPONSORING

Uit een inventarisatie van ACI onder 47 Amsterdamse instellingen komt naar voren dat in 2002 de bedrijfssponsoring € 12,6 miljoen bedroeg en de particuliere giften € 37,0 miljoen. In 1997 was dit respectievelijk € 8,7 miljoen en € 2,7 miljoen. Dit is een stijging van 45%, respectievelijk 532%. Zet deze stijging zich na 2002 voort?

EFFECTEN VAN CONJUNCTUUR OP SPONSORING EN PARTICULIERE GIFTEN

Sponsoring kan voor bedrijven een aantal doelen dienen. Zo kan het helpen naamsbekendheid te vergroten en kan het een gunstige associatie helpen bereiken bij specifieke doelgroepen. Ook is het mogelijk een middel om specifieke klanten en/of het personeel een plezier te doen. Vooral dit laatste maakt het waarschijnlijk dat er meer sponsoring zal zijn in tijden van hoogconjunctuur dan in tijden van laagconjunctuur. Bedrijven kijken dan sowieso scherp naar al hun kosten. Bij klanten (waar dan scherpere onderhandelingen over de prijs plaatsvinden) en ook bij personeelsleden (waar wellicht ontslagen dreigen) willen ze graag de indruk voorkomen dat ze geld teveel hebben.

Voor legaten en dergelijke geldt dat bij laagconjunctuur de aandelenkoersen lager staan, waardoor de nalatenschappen in geld minder waard zijn.

ONTWIKKELINGEN IN DE PRAKTIJK

In NRC Handelsblad van 27 februari 2003 gaf Martijn Sanders aan nog weinig te merken van een economische recessie in de sponsorinkomsten. (Sponsors voor Concertgebouw: 'We merken hier weinig van de recessie').

In het Sponsor Magazine van 4 juni 2004 geven diverse festivals aan dat de sponsorinkomsten sterk teruglopen. Het Terschellings Oerol Festival schreef in maart een brandbrief aan staatssecretaris Van der Laan. De continuïteit van het festival zou in gevaar komen als de rijkssubsidie niet structureel verhoogd zou worden. Op de achtergrond speelt dat verschillende sponsorcontracten aflopen en niet verlengd worden. Marijke Jensen van de Parade gaf aan te ervaren dat sponsors minder snel geld geven "Ze kiezen eerder voor advertenties of televisiespotjes." Daartegenover staat overigens in datzelfde artikel de opvatting van Geert Overdam van Theaterfestival Boulevard in Den Bosch. "We moeten elkaar niet aanpraten dat het slecht gaat, dan krijg je een soort self fulfilling prophecy. Bij ons gaat het gewoon heel goed! Wij zijn erg positief over de toekomst, ook wat betreft sponsors en subsidieën. We hebben vierjarige contracten met onze sponsors en de meeste lopen gewoon door."

Het verbod op het maken van reclame voor tabak speelt bij de teruglopende sponsorinkomsten overigens een niet onbelangrijke rol, omdat hier veel geld mee was gemoeid.

In de Volkskrant van 12 augustus 2004 stond aangegeven dat de giften voor goede doelen sterk waren teruggelopen ("Goede doel lijdt onder recessie"). Goede doelen haalden door de economische teruggang vele miljoenen euro's minder op bij particuliere gevers. Dat bleek

uit een door de Volkskrant gemaakte inventarisatie van jaarverslagen van alle goede doelen met een keurmerk, die jaarlijks meer dan € 10 miljoen ophalen bij particuliere donateurs. De opbrengst van de twintig grootste charitatieve instellingen daalde in 2003 met 3,6 % naar € 488 miljoen. De recessie vertaalde zich in dalende opbrengsten uit nalatenschappen. Vooral het Rode Kruis, KWF Kankerbestrijding en Natuurmonumenten kregen minder geld binnen uit erfenissen. Ook andere goede doelen, zoals Greenpeace en Plan Nederland, zagen donateurs weglopen.

CONCLUSIE

Het is onwaarschijnlijk dat in de huidige laagconjunctuur de sponsoring en de particuliere giften zullen blijven groeien, het omgekeerde is eerder te verwachten.

BIJLAGE 6. RESULTATEN ENQUÊTE BKNL

Hierna zijn de resultaten weergegeven van een enquête uitgevoerd bij beeldende kunstinstellingen. De enquête is uitgevoerd door Brabers, Douma, van Nispen, Leenen voor BKNL. Hun bevindingen zijn hierna geciteerd.

UITKOMSTEN ENQUÊTE BEELDENDE KUNST

Een groot aantal hedendaagse beeldende kunstinstellingen ondervindt aan den lijve de effecten van de inkrimping van beschikbare middelen. Een aantal zaken springt daarbij in het oog. Overheersend is het gevoel “gekaasschaafd” te worden. De gelukkige instellingen die hetzelfde bedrag toegekend krijgen als het jaar daarvoor worden *de facto* gekaasschaafd met het percentage van de inflatie. De gevolgen die deze inmiddels structurele handelswijze heeft, zijn slinkende instellingsbudgetten. Hoewel de ambities van instellingen hoog zijn, blijven zij marginaal. Doordat zij marginaal zijn, krijgen zij geen geld.

Het enkele gegeven door middel van de cultuurnota de subsidies van de instellingen worden gekort, is een politieke keuze. Het gegeven dat andere fondsen echter ook de hand op de knip houden, zorgt ervoor dat instellingen klem komen te zitten, waardoor de cultuurnota gelden des te harder nodig zijn. De versnippering van financieringsbronnen en het *ad hoc* toekenningsbeleid zijn een belangrijke bron van zorg. Voor de continuïteit van instellingen staat niemand in.

ANDERE TOEKENNERS VALLEN OOK BINNEN DE REIKWIJDTE VAN DE CULTUURNOTA

Dat de cultuurnota in dit geheel een belangrijke rol speelt en een invloed heeft op de instellingsbudgetten die verder reikt dan de gelden die het zelf verdeelt, illustreren de volgende twee voorbeelden:

Noorderlicht (Groningen)

Ondanks een toekenning van de Staatssecretaris van Cultuur voor ruim € 2,5 ton krijgt de instelling het dit jaar zeer moeilijk. De fondsen waar de instelling vorig jaar nog op kon rekenen, blijken juist die toekenning reden te vinden om hun eigen subsidie stop te zetten nu Noorderlicht tot de “grote jongens” is gaan behoren. Daarbij 'vergeet' men dat Noorderlicht vorig jaar eenzelfde bedrag van het Rijk kreeg en ook toen de andere fondsen hard nodig had. Bovendien was er dit jaar meer geld nodig dan vorig jaar en was er een subsidieaanvraag gedaan voor het dubbele. Terwijl de verdubbeling dus niet is gehonoreerd, hebben andere fondsen zicht teruggetrokken. Consequentie van dit alles is dat Noorderlicht in januari een galerie opent waarvan het nú al weet dat die in maart de deuren weer zal moeten sluiten. Ook voor het programma-aanbod worden ernstige gevolgen voorzien.

De Appel (Amsterdam)

Een ander voorbeeld van de stelling dat de invloed van de cultuurnota haar eigen reikwijdte te boven gaat is De Appel. De gemeente Amsterdam heeft deze instelling gekort met hetzelfde bedrag als was voorgesteld door de cultuurnota (ongeveer een ton). De korting uit de cultuurnota treft De Appel dus dubbel zo hard. Ruim een kwart van de subsidie raakt de

Appel kwijt en dit zal directe negatieve gevolgen hebben voor het programma-aanbod, de organisatie en het internationale aanzien dat de Appel geniet.

GEVOLGEN VAN ONTWIKKELINGEN BUITEN DE REIKWIJDTE VAN DE CULTUURNOTA

Dat de gelden van OCW nu harder nodig zijn dan ooit is niet slechts een holle frase. Door het schrappen van andere regelingen waar kunstinstellingen hun werk mede door konden voortzetten verslechtert de situatie van matig naar armzalig. Zo hebben bijna alle instellingen medewerkers in dienst via de zogenaamde ID-regeling (Melkertbanen). Nu de regeling ten einde komt, komen veel instellingen in de problemen. Dit komt voornamelijk door het feit dat de ID-banen niet als “extra” medewerkers zijn ingeschakeld, maar “kern”functies vervullen in de instellingen: van boekhouding en het voeren van het kantoor bij *Noorderlicht* tot het inrichten van tentoonstellingen en het verzorgen van de technische kant van multimediale kunstuitingen bij *Smart project space*. Het gaat vaak om kleinere instellingen waarvan soms meer dan de helft van de medewerkers binnen de ID-regeling valt. Alle instellingen die gebruik maken van de ID-regeling, geven aan dat de het afschaffen van de regeling een grote aderlating voor de organisatie betekent. Slechts zeer ten dele worden banen omgezet in anders gesubsidieerde banen (bijvoorbeeld door gemeenten). In de meeste gevallen vervallen de functies eenvoudig en is de instelling aangewezen op vrijwilligers.

De instellingen voor hedendaagse beeldende kunst willen graag iets doen aan hun positie van marginale stroming binnen de kunstsector. Hun ambities worden door het aanstaande beleid echter verder beknot. De noodzakelijke professionalisering en internationale positionering komt daardoor niet van de grond zodat een verdere marginalisering onvermijdelijk lijkt.

Welke insteek men ook kiest (invloed van cultuurnota of externe factoren die de reikwijdte van de nota te boven gaan), de ontwikkeling van de hedendaagse beeldende kunst zal op deze wijze tot stilstand komen.

BIJLAGE 7. SCENARIOANALYSE PODIUMKUNSTEN

Bij het opstellen van de cultuurnota 1997 - 2000 kreeg Berenschot van de staatssecretaris van Cultuur de vraag de beleidsontwikkeling op het gebied van de podiumkunsten te ondersteunen.

Aan de hand van een documentenonderzoek en een groot aantal gesprekken binnen en buiten de culturele sector verzamelde Berenschot een groot aantal mogelijke ontwikkelingen die relevant zouden kunnen zijn voor de podiumkunsten. Hierbij werd een onderscheid gemaakt tussen twee typen ontwikkelingen. Het eerste type gaat over de omgeving van de podiumkunsten. Deze ontwikkelingen kunnen niet direct en niet in overwegende mate door het ministerie worden beïnvloed. Het tweede type gaat over zaken die spelen binnen de podiumkunsten en die wél in belangrijke mate door het beleid van het departement kunnen worden beïnvloed. Dit onderscheid kwam in de studie van Berenschot tot uitdrukking in het onderscheid tussen *scenario's* en *beleidsstrategieën*.

Scenario's

Uit het geheel van ontwikkelingen stelde Berenschot twee samenhangende scenario's samen. In deze scenario's werden de uiteenlopende ontwikkelingen gebundeld. Het eerste scenario werd aangeduid als 'mainstream/tegenstroom', het tweede als 'pluriformiteit'.

In het eerste scenario is er een duidelijke hoofdstroom die een soort 'algemene smaak' vertegenwoordigt. Naast deze hoofdstroom zijn er enkele kleinere tegenstromen die zich tegen deze mainstream afzetten. Dit komt bijvoorbeeld tot uitdrukking doordat 'hoge' en de 'lage' kunst zich naar elkaar toe bewegen en zich een nieuwe algemene smaak ontwikkelt. Hieruit ontstaat een soort grootste gemene deler waarbij er maar kleine tegendraadse stromen overblijven. Kenmerkend voor dit scenario is een segmentering van de maatschappij. Groepen in de samenleving gaan dan meer en meer op zoek naar een eigen identiteit, waardoor grenzen tussen groepen scherp te trekken zijn. In dit landschap is één stroom dominant: de hoofdstroom. In de hoofdstroom ontwikkelt zich een middle-of-the-road-cultuur, gekarakteriseerd door commercialisering en gericht op snelle bevrediging en amusement. Naast en deels als reactie op de hoofdstroom ontwikkelen zich kleinere maatschappelijke tegenstromen. Te denken valt aan nieuwe zuilen, jeugdculturen, allochtonen en de intellectuele elite. Het scenario veronderstelt dat in de hoofdstroom nog uitsluitend grootschalig commercieel aanbod wordt afgezet. De podia zullen in toenemende mate deel gaan uitmaken van het commerciële domein van de hoofdstroom; het gesubsidieerde aanbod trekt zich terug op een beperkt aantal hoogwaardige podia in de steden. De gesubsidieerde podiumkunsten bevinden zich geheel in de stroom van de intellectuele elite. De publieksbasis voor de gesubsidieerde sector zal versmallen tot de groep 50+. Andere tegenstromen dan die van de intellectuele elite kennen een geheel eigen culturele ontwikkeling waarin voor de traditionele podiumkunsten geen plaats is.

In het tweede scenario (het pluriformiteitsscenario) is er sprake van een andere ontwikkelingsrichting. In dit scenario behoort niemand tot een specifieke stroom. Kenmerkend voor het pluriformiteitsscenario is dat diverse vormen naast elkaar blijven bestaan en dat mensen zich binnen ieder van deze vormen begeven. Ze binden zich dus niet aan een specifieke richting. Er ontstaat een soort eclecticisme waarbij mensen zappen tussen leefwerelden. In

dit scenario is de huidige notie van het begrip kwaliteit niet langer vanzelfsprekend en meer onderhevig aan waarden vanuit andere culturen. Een belangrijk aangrijpingspunt voor beleid wordt daardoor diffuus. Vernieuwing komt in tegenstelling tot het hoofdstroom-tegenstroom scenario minder voort uit de sector zelf en meer vanuit de publiekmarkt en andere kunstvormen.

Beleidsstrategieën

Hoe moet de overheid reageren op de ontwikkeling van de podiumkunsten in beide scenario's? De reactie van de overheid op de ontwikkeling in de scenario's is afhankelijk van de doelstellingen van het kunstbeleid. Het gaat hierbij om de aanboddoelstellingen van kwaliteit en diversiteit en de vraagdoelstellingen van sociale en regionale spreiding en publieksbereik.

Binnen het hoofdstroom-tegenstroomscenario is het realiseren van de aanboddoelstellingen relatief eenvoudig en het realiseren van vraagdoelstellingen moeilijker. Binnen het pluriformiteitsscenario is het precies andersom. De uitkomsten van de studie voor het beleid van de podiumkunsten zijn de volgende:

- In het *hoofdstroom-tegenstroom* scenario kan het Rijk kiezen voor een beleid dat gericht is op acceptatie van de ontwikkeling in de richting van de aanboddoelstellingen. Dit gaat dan ten koste van de vraagdoelstellingen. Acceptatie betekent bescherming van de sector door middel van instandhoudingsbeleid. Deze defensieve strategie stelt de aanboddoelstellingen veilig, maar dit leidt op termijn tot vermindering van maatschappelijk draagvlak.

De overheid kan ook kiezen voor een beleid dat tracht de ongunstige ontwikkelingen voor de vraagdoelstellingen te compenseren. Deze strategie betekent dat de podiumkunstenmarkt moet worden uitgebreid naar de hoofdstroom en andere dan de intellectuele tegenstromen. Daarmee tracht de overheid de scherpe scheiding tussen de maatschappelijke stromen te doorbreken. Daarvoor is een grote inspanning vereist en dient een nieuw instrumentarium te worden ingezet. De kwaliteit van het aanbod kan daardoor onder druk komen te staan. Het gesloten karakter van het bestel moet omgebogen naar een omgevingsgerichte oriëntatie.

- In het *pluriformiteitsscenario* verliest het Rijk deels de aangrijpingspunten voor beleid dat is gebouwd op de instandhouding van instellingen en kwaliteitssturing. De aanbodgerichte oriëntatie doet geen recht aan de impulsen van de vraagzijde. De ontwikkeling van de podiumkunst overschrijdt grenzen van sector en bestel en vernieuwing komt vooral van buiten de traditionele podiumkunsten. De rijksoverheid kan ervoor kiezen om de autonome beweging in de richting van de vraagdoelstellingen optimale kansen te bieden. Daarvoor is evenwel nodig dat wordt gekozen voor een instrument dat de marktwerking bevordert en er minder wordt gestuurd op instandhouding van instellingen.

Een beleid dat mikt op het volledig veiligstellen van de aanboddoelstellingen door instandhouding van het bestel zal in dit scenario verstarring in de hand werken.

Daadwerkelijke ontwikkelingen

De scenariostudie van Berenschot dateert uit 1995, ondertussen bijna tien jaar geleden. Een aardig moment om eens de balans op te maken: heeft de werkelijkheid zich in de richting van een van beide scenario's ontwikkeld?

Bij vergelijking van de voorspellingen uit de scenario's met de werkelijke situatie valt op dat meer aanwijzingen wijzen in de richting van het hoofdstroom-tegenstroom scenario dan voor het pluriformiteitsscenario. De scheidlijnen die zo kenmerkend zijn tussen de diverse stromen zijn in de afgelopen jaren eerder sterker dan minder sterk geworden. Weliswaar is het nu gebruikelijker dan een decennium geleden dat vanuit de culturele elite 'uitstapjes' worden gemaakt naar 'lagere' vormen van cultuur, andersom lijkt de trek niet erg sterk.

De ontwikkeling dat in de hoofdstroom nog uitsluitend grootschalig commercieel aanbod wordt afgezet is nog niet geheel uitgekomen, maar lijkt nu nog waarschijnlijker dan tien jaar geleden. Dit geldt ook voor de veronderstelling dat de podiumkunsten in toenemende mate deel gaan uitmaken van het commerciële domein van de hoofdstroom. De terugtrekking van het gesubsidieerde aanbod op een beperkt aantal hoogwaardige podia in de steden is nu reeds waar te nemen, evenals dat de gesubsidieerde podiumkunsten zich lijken te beperken tot de culturele elite.

En verder lijkt zich inderdaad de ontwikkeling te hebben voorgedaan dat sommige tegenstromen culturele een ontwikkeling kennen waarin voor de traditionele podiumkunsten geen plaats is (denk bijvoorbeeld aan culturele uitingen op feesten van allochtone groepen die zich geheel buiten het gesubsidieerde bestel bevinden).

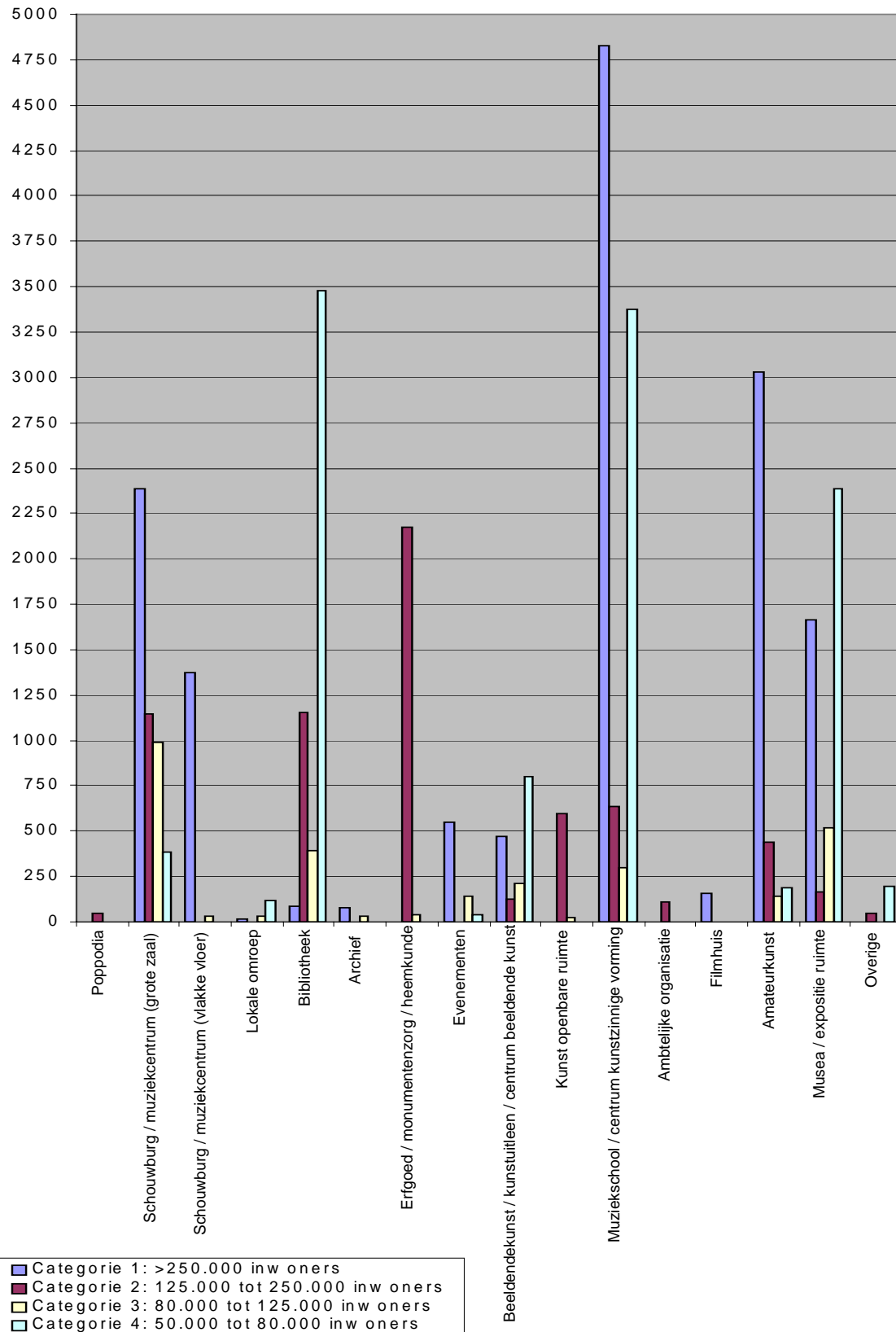
In een wereld die lijkt op het hoofdstroom-tegenstroom scenario is het lastiger vraagdoelstellingen te realiseren en is het realiseren van aanboddoelstellingen relatief eenvoudiger. Het is aan de beleidsmakers om deze ontwikkeling te accepteren of hier juist tegenin te gaan.

BIJLAGE 8. RESULTATEN ENQUÊTE GEMEENTEN

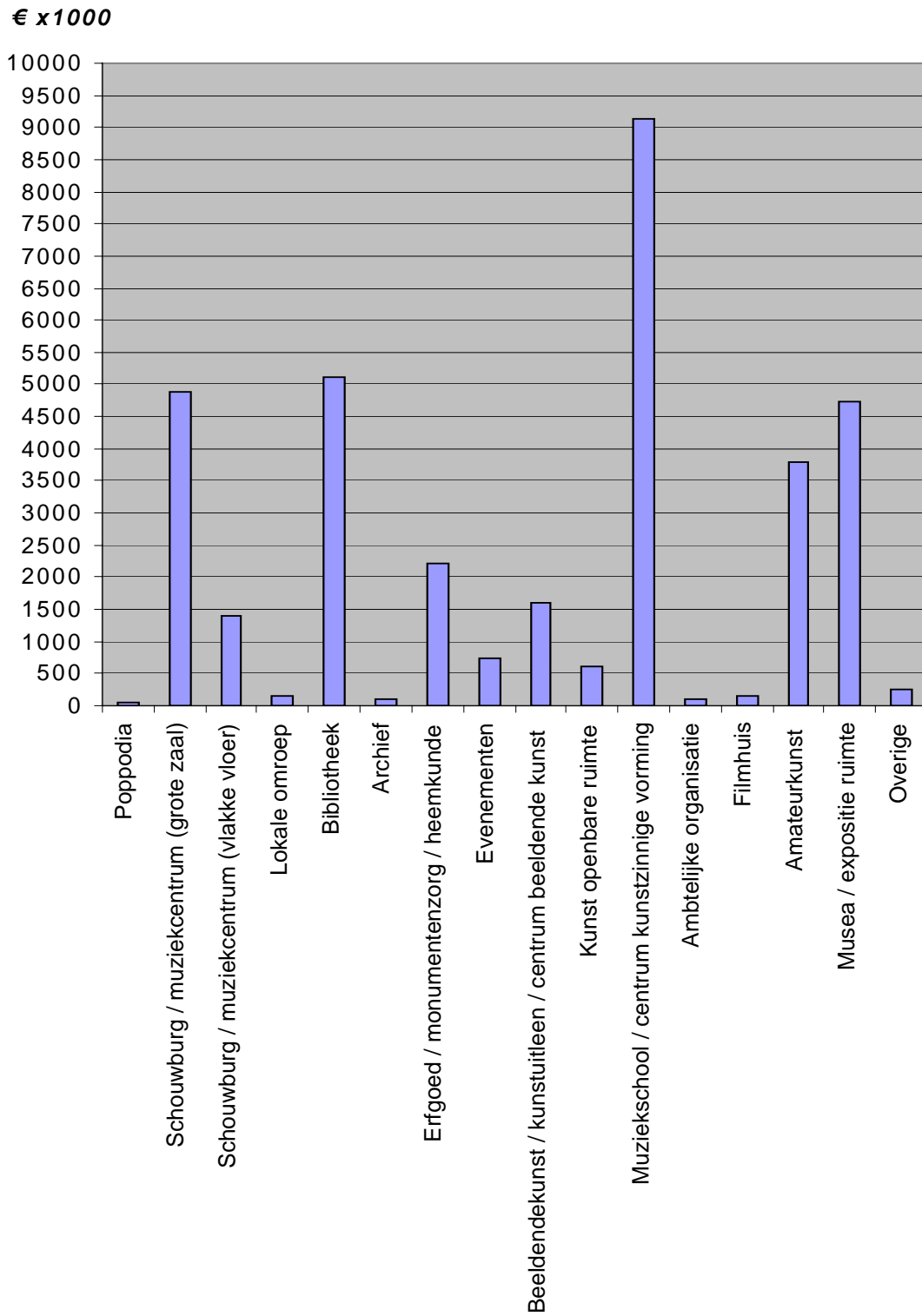
Berenschot voerde een enquête uit naar de voorgenomen bezuinigingen bij gemeenten. De resultaten zijn hierna weergegeven.

Bezuinigingen per categorie gemeenten in 2005

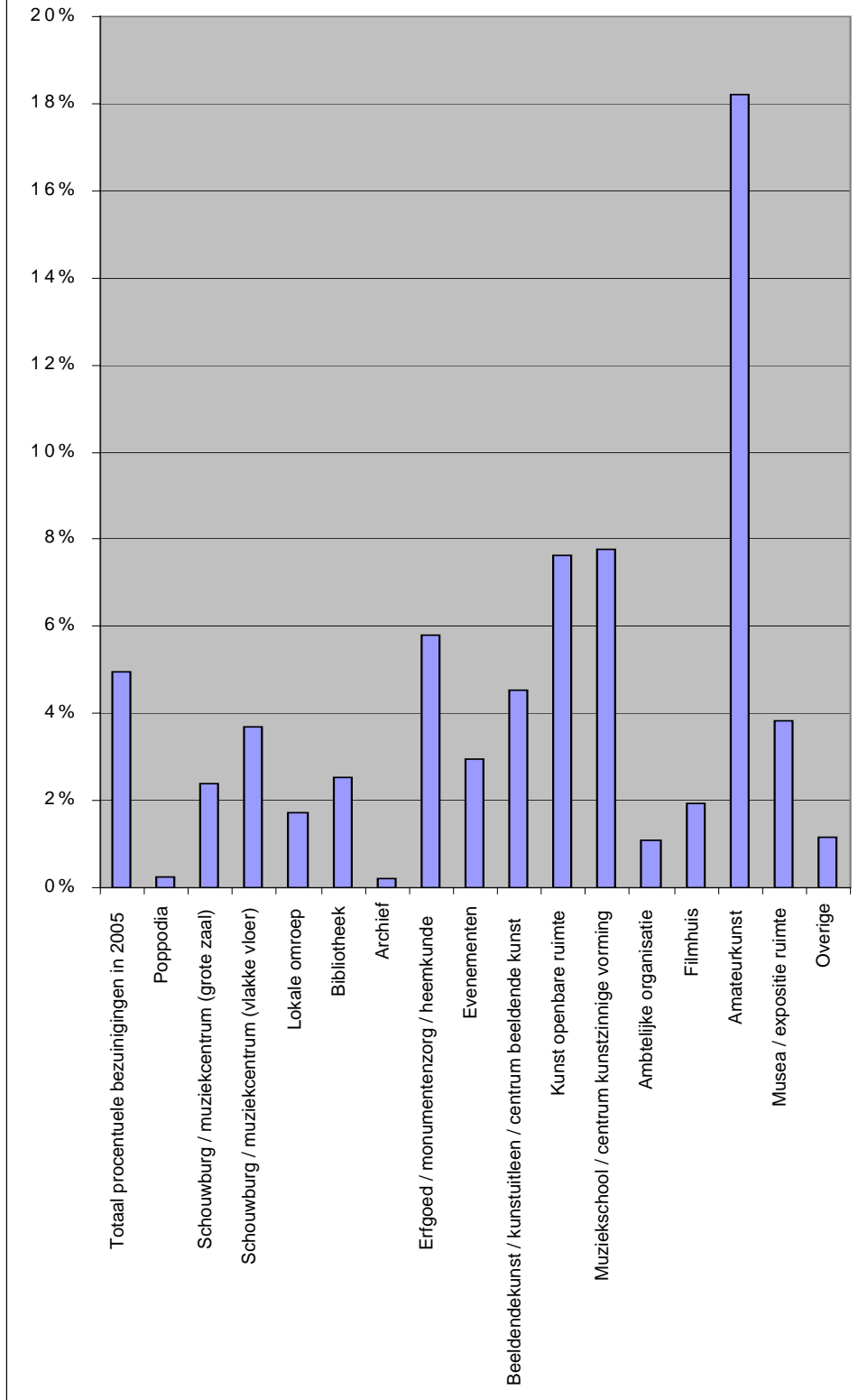
€ x1000

Bezuinigingen in 2005

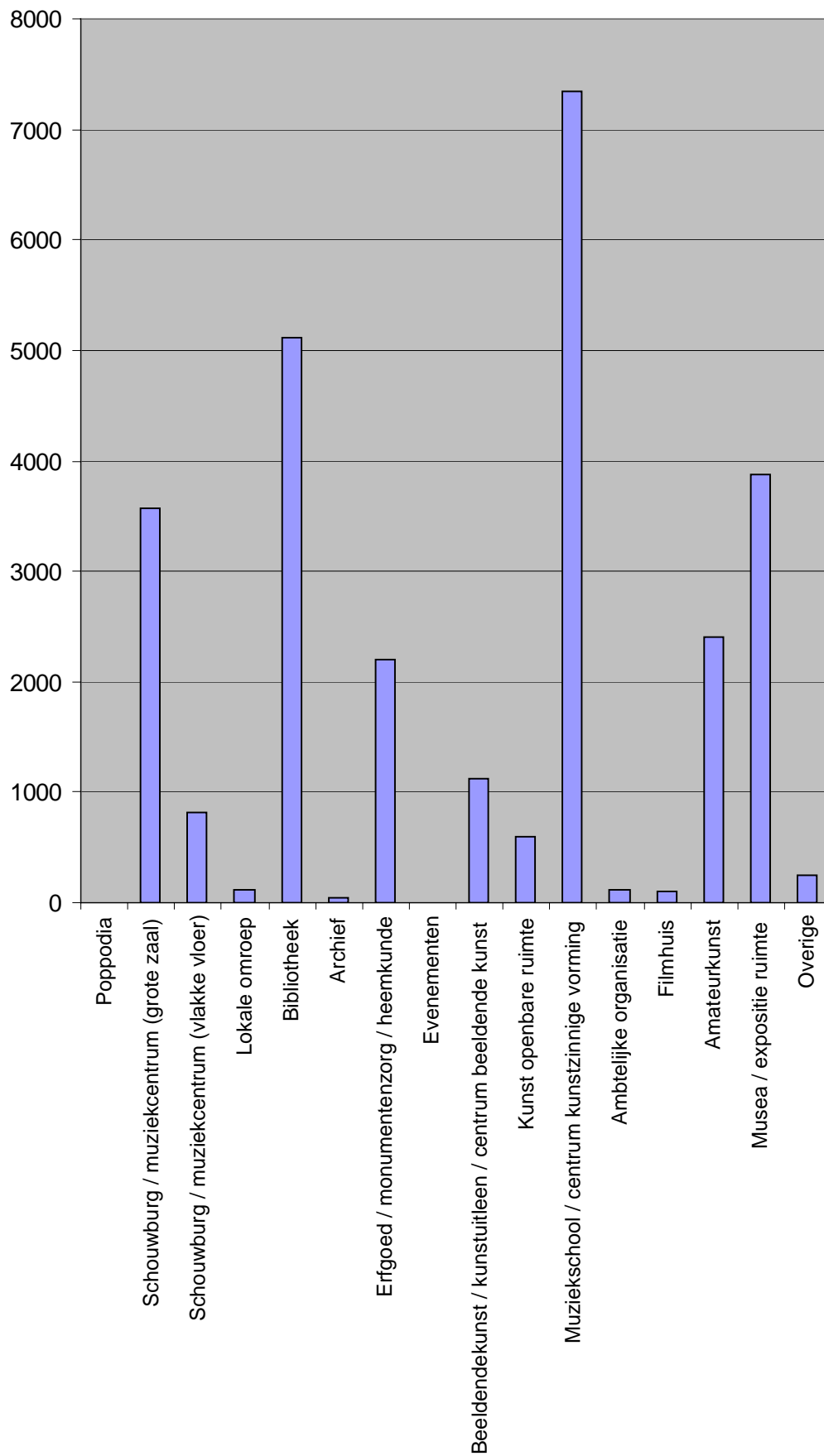

Bezuinigingen ten opzichte van de subsidiebegroting 2004

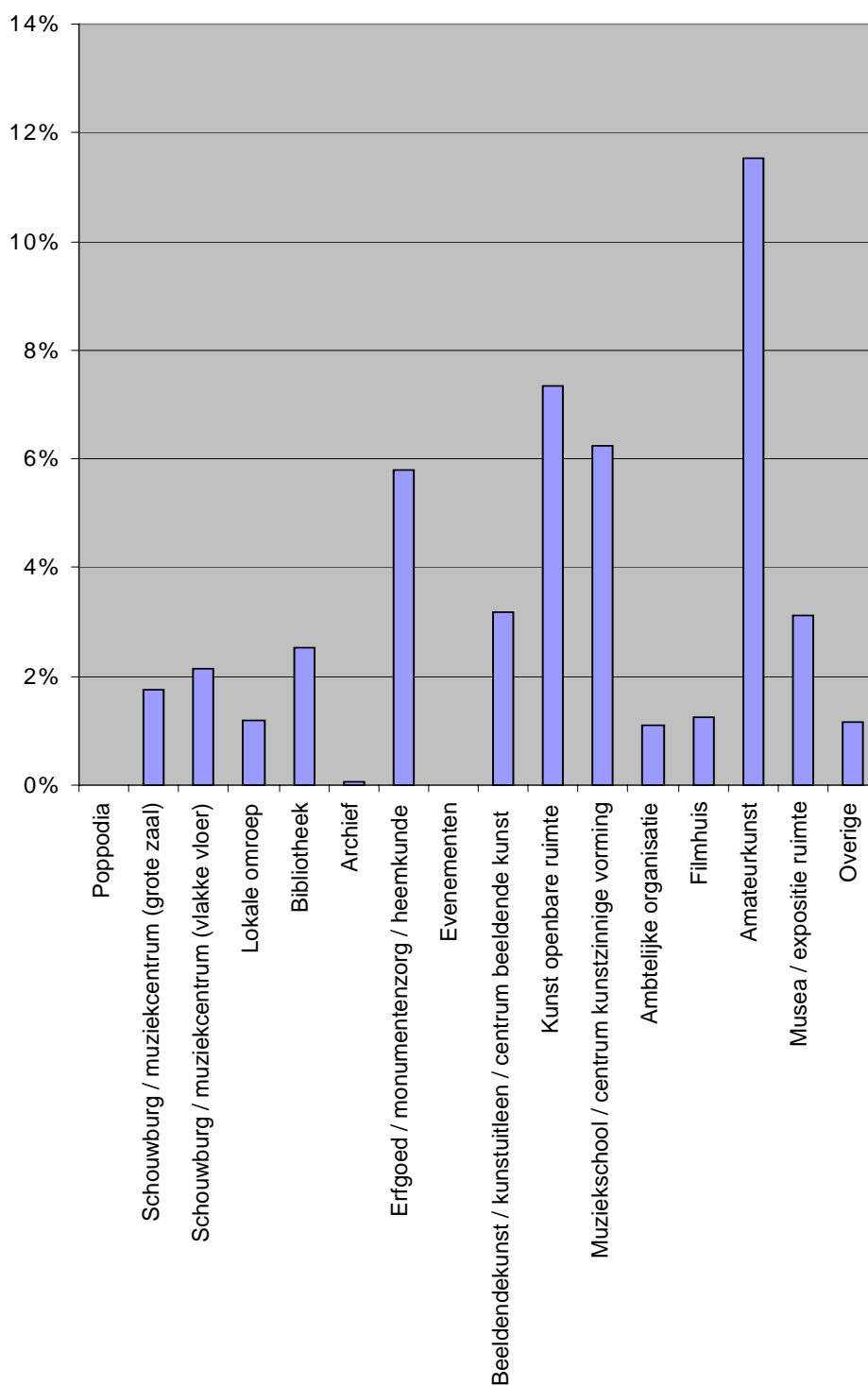

Bezuinigingen 2005 na aftrek intensiveringen

€ x1000

Bezuinigingen ten opzichte van subsidiebegroting 2004 na aftrek intensiveringen

Alle gemeenten met >50.000 inwoners (€x1000)	BEZUINIGINGEN						INTENSIVERINGEN					
	2005	2006	2007	2008	Totaal	Procent	2005	2006	2007	2008	Totaal	Procent
Poppodia	47	47	47	47	187	0%	99	99	99	99	396	1%
Schouwburg / muziekcentrum (grote zaal)	4898	5019	5039	5039	19994	13%	1330	1355	1379	1379	5443	18%
Schouwburg / muziekcentrum (vlakke vloer)	1410	1700	1418	1418	5946	4%	593	560	560	560	2273	8%
Lokale omroep	161	161	161	161	644	0%	50	50	50	50	200	1%
Bibliotheek	5111	6003	6279	5515	22909	15%	0	0	0	0	0	0%
Archief	111	129	165	165	571	0%	70	70	70	70	280	1%
Erfgoed / monumentenzorg / heemkunde	2208	2210	2212	2212	8843	6%	4	4	4	4	15	0%
Evenementen	727	727	727	727	2908	2%	773	751	751	639	2913	10%
Beeldende kunst / kunstuitleen / centrum beeldende kunst	1607	2705	3553	3553	11417	8%	488	488	488	488	1952	7%
Kunst openbare ruimte	622	622	622	622	2487	2%	22	22	22	22	89	0%
Muziekschool / centrum kunstzinnige vorming	9137	9492	9512	9512	37653	25%	1800	1800	1800	1689	7089	24%
Ambtelijke organisatie	112	112	112	162	499	0%	0	0	0	0	0	0%
Filmhuis	160	160	19	19	358	0%	57	57	57	57	228	1%
Amateurkunst	3802	3994	3982	4173	15949	11%	1390	1390	1390	1390	5560	19%
Musea / expositie ruimte	4735	4712	4770	4770	18988	13%	859	859	859	859	3436	12%
Overige	244	244	244	244	974	1%	0	0	0	0	0	0%
Totalen:	35092	38037	38862	38338	150328	100%	7536	7504	7529	7306	29875	100%
Totale bezuinigingen na aftrek intensiveringen:	27556	30532	31332	31032	120453							

Gemeenten met >250.000 inwoners (€x1000)	BEZUINIGINGEN						INTENSIVERINGEN					
	2005	2006	2007	2008	Totaal	Procent	2005	2006	2007	2008	Totaal	Procent
Poppodia	0	0	0	0	0	0%	99	99	99	99	396	2%
Schouwburg / muziekcentrum (grote zaal)	2386	2408	2428	2428	9650	17%	166	166	166	166	664	3%
Schouwburg / muziekcentrum (vlakke vloer)	1377	1437	1155	1155	5124	9%	560	560	560	560	2240	10%
Lokale omroep	13	13	13	13	52	0%	50	50	50	50	200	1%
Bibliotheek	84	141	238	238	701	1%	0	0	0	0	0	0%
Archief	78	78	78	78	312	1%	70	70	70	70	280	1%
Erfgoed / monumentenzorg / heemkunde	2	4	6	6	18	0%	0	0	0	0	0	0%
Evenementen	548	548	548	548	2192	4%	639	639	639	639	2556	11%
Beeldkunst / kunstuitleen / centrum beeldende kunst	469	469	201	201	1340	2%	488	488	488	488	1952	9%
Kunst openbare ruimte	0	0	0	0	0	0%	0	0	0	0	0	0%
Muziekschool / centrum kunstzinnige vorming	4828	4828	4828	4828	19312	33%	1314	1314	1314	1314	5256	23%
Ambtelijke organisatie	0	0	0	0	0	0%	0	0	0	0	0	0%
Filmhuis	160	160	19	19	358	1%	57	57	57	57	228	1%
Amateurkunst	3029	3030	2827	2827	11713	20%	1390	1390	1390	1390	5560	24%
Musea / expositie ruimte	1664	1722	1752	1752	6890	12%	859	859	859	859	3436	15%
Overige	0	0	0	0	0	0%	0	0	0	0	0	0%
Totalen:	14638	14838	14093	14093	57662	100%	5692	5692	5692	5692	22768	100%
Totale bezuinigingen na aftrek intensiveringen:	8946	9146	8401	8401	34894							

Gemeenten met 125.000 tot 250.000 inwoners (€x1000)	BEZUINIGINGEN						INTENSIVERINGEN					
	2005	2006	2007	2008	Totaal	Procent	2005	2006	2007	2008	Totaal	Procent
Poppodia	47	47	47	47	187	1%	0	0	0	0	0	0%
Schouwburg / muziekcentrum (grote zaal)	1142	1242	1242	1242	4867	17%	0	0	0	0	0	0%
Schouwburg / muziekcentrum (vlakke vloer)	0	0	0	0	0	0%	0	0	0	0	0	0%
Lokale omroep	0	0	0	0	0	0%	0	0	0	0	0	0%
Bibliotheek	1156	1156	1156	1156	4622	17%	0	0	0	0	0	0%
Archief	0	0	0	0	0	0%	0	0	0	0	0	0%
Erfgoed / monumentenzorg / heemkunde	2171	2171	2171	2171	8682	31%	4	4	4	4	15	1%
Evenementen	0	0	0	0	0	0%	0	0	0	0	0	0%
Beeldende kunst / kunstuitleen / centrum beeldende kunst	129	129	129	129	517	2%	0	0	0	0	0	0%
Kunst openbare ruimte	599	599	599	599	2397	9%	0	0	0	0	0	0%
Muziekschool / centrum kunstzinnige vorming	633	1008	1008	1008	3656	13%	375	375	375	375	1498	99%
Ambtelijke organisatie	112	112	112	112	449	2%	0	0	0	0	0	0%
Filmhuis	0	0	0	0	0	0%	0	0	0	0	0	0%
Amateurkunst	436	436	436	436	1745	6%	0	0	0	0	0	0%
Musea / expositie ruimte	167	167	167	167	667	2%	0	0	0	0	0	0%
Overige	49	49	49	49	195	1%	0	0	0	0	0	0%
Totale:	6641	7115	7115	7115	27985	100%	378	378	378	378	1513	100%
Totale bezuinigingen na aftrek intensiveringen:	6263	6737	6737	6737	26472							

Gemeenten met 80.000 tot 125.000 inwoners (€x1000)	BEZUINIGINGEN						INTENSIVERINGEN					
	2005	2006	2007	2008	Totaal	Procent	2005	2006	2007	2008	Totaal	Procent
Poppodia	0	0	0	0	0	0%	0	0	0	0	0	0%
Schouwburg / muziekcentrum (grote zaal)	987	987	987	987	3948	22%	18	42	67	67	194	19%
Schouwburg / muziekcentrum (vlakke vloer)	33	33	33	33	134	1%	33	0	0	0	33	3%
Lokale omroep	33	33	33	33	134	1%	0	0	0	0	0	0%
Bibliotheek	395	619	619	619	2251	13%	0	0	0	0	0	0%
Archief	33	51	87	87	259	1%	0	0	0	0	0	0%
Erfgoed / monumentenzorg / heemkunde	36	36	36	36	143	1%	0	0	0	0	0	0%
Evenementen	141	141	141	141	563	3%	134	112	112	0	357	35%
Beeldkunst / kunstuitleen / centrum beeldende kunst	210	1137	2443	2443	6233	35%	0	0	0	0	0	0%
Kunst openbare ruimte	22	22	22	22	89	1%	22	22	22	22	89	9%
Muziekschool / centrum kunstzinnige vorming	299	279	299	299	1177	7%	112	112	112	0	335	33%
Ambtelijke organisatie	0	0	0	49	49	0%	0	0	0	0	0	0%
Filmhuis	0	0	0	0	0	0%	0	0	0	0	0	0%
Amateurkunst	145	145	145	145	581	3%	0	0	0	0	0	0%
Musea / expositie ruimte	520	505	567	567	2160	12%	0	0	0	0	0	0%
Overige	0	0	0	0	0	0%	0	0	0	0	0	0%
Totale:	2856	3989	5414	5463	17721	100%	319	288	313	89	1009	100%
Totale bezuinigingen na aftrek intensiveringen:	2537	3701	5101	5373	16712							

Gemeenten met 50.000 tot 80.000 inwoners (€x1000)	BEZUINIGINGEN						INTENSIVERINGEN					
	2005	2006	2007	2008	Totaal	Procent	2005	2006	2007	2008	Totaal	Procent
Poppodia	0	0	0	0	0	0%	0	0	0	0	0	0%
Schouwburg / muziekcentrum (grote zaal)	382	382	382	382	1528	3%	1146	1146	1146	1146	4584	100%
Schouwburg / muziekcentrum (vlakke vloer)	0	229	229	229	688	1%	0	0	0	0	0	0%
Lokale omroep	115	115	115	115	458	1%	0	0	0	0	0	0%
Bibliotheek	3476	4088	4267	3503	15335	33%	0	0	0	0	0	0%
Archief	0	0	0	0	0	0%	0	0	0	0	0	0%
Erfgoed / monumentenzorg / heemkunde	0	0	0	0	0	0%	0	0	0	0	0	0%
Evenementen	38	38	38	38	153	0%	0	0	0	0	0	0%
Beeldkunst / kunstuitleen / centrum beeldende kunst	798	970	779	779	3327	7%	0	0	0	0	0	0%
Kunst openbare ruimte	0	0	0	0	0	0%	0	0	0	0	0	0%
Muziekschool / centrum kunstzinnige vorming	3377	3377	3377	3377	13509	29%	0	0	0	0	0	0%
Ambtelijke organisatie	0	0	0	0	0	0%	0	0	0	0	0	0%
Filmhuis	0	0	0	0	0	0%	0	0	0	0	0	0%
Amateurkunst	191	382	573	764	1910	4%	0	0	0	0	0	0%
Musea / expositie ruimte	2384	2319	2285	2285	9272	20%	0	0	0	0	0	0%
Overige	195	195	195	195	779	2%	0	0	0	0	0	0%
Totale:	10957	12095	12240	11667	46959	100%	1146	1146	1146	1146	4584	100%
Totale bezuinigingen na aftrek intensiveringen:	9810	10949	11094	10521	42375							

